

LIETUVOS KARIUOMENĖS KARININKAI PARTIZANŲ GRETOSE 1944–1953 METAIS (KIEKYBINIS ASPEKTAS)

Dr. Darius JUODIS
Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

DOI: <https://doi.org/10.47459/ka.2026.41.7>

Anotacija. Straipsnyje siekiama nustatyti bendrąjį tarpukario Lietuvos kariuomenės karininkų, tiesiogiai dalyvavusių antisovietiniame lietuvių partizanų judėjime, skaičių, kartu analizuojama jų skaičiavimo problematika. Nagrinėjami probleminiai aspektai, kurie galėtų pakoreguoti bendruosius skaičius, taip pat priežastys, lėmusios tokių karininkų, dalyvavusių ginkluotajame pasipriešinime, skaičių. Atkreipiamas dėmesys į karininkus, kurie galėjo padėti plėtoti pasipriešinimą, tiesiogiai jame nedalyvaudami.

Pagrindiniai žodžiai: Lietuvos kariuomenės karininkai, aspirantai, partizanai, partizaninis judėjimas, partizanų apygardos.

Įvadas

Lietuvių partizaninis judėjimas, nukreiptas prieš sovietų okupantus, buvo karinis-visuomeninis, nes jame dalyvavo įvairių profesijų atstovai, daugiausia kaimiškų vietovių gyventojai, t. y. kilę iš žemdirbių (ūkininkų). Vadovaujamas pareigas ginkluotojo pasipriešinimo struktūrose ėjo (į jas buvo skiriami, renkami) aukštesnį išsilavinimą ar didesnę patirtį turintys asmenys, tarp jų – 1918–1940 m. Lietuvos kariuomenės karininkai.

Šio tyrimo tikslas – nustatyti ir panagrinėti bendrąjį Lietuvos kariuomenės karininkų, dalyvavusių partizaniniame judėjime, skaičių ir su tuo susijusius probleminius klausimus. Darbe keliami šie uždaviniai: apžvelgti ir išanalizuoti prieštaravimus šiuo klausimu istorinėje literatūroje, sudaryti kuo tikslesnį vardinį karininkų, dalyvavusių partizaniniame judėjime, sąrašą, panagrinėti jo sudarymo problematiką, analizuojant bendruosius skaičius, nustatyti galimas objektyvias ir subjektyvias paklaidas, nedidelio karininkų, dalyvavusių partizaniniame pasipriešinime, skaičiaus priežastis, patyrinėti karininkų, kaip ginkluotojo pasipriešinimo rėmėjų, vaidmenį.

Atliekant tyrimą naudotas kritinės analizės ir aprašomasis metodai, remiantis statistiniais duomenimis.

Chronologinės darbo ribos apima organizuoto ginkluoto antisovietinio pasipriešinimo nuo 1944 iki 1953 m. laikotarpį.

Tema aktuali, nes istorinėje literatūroje nėra atliktas toks detalus skaičiavimas ir nenagrinėta su tuo susijusi problematika.

Sovietmečio literatūroje apie antisovietinį lietuvių partizaninį judėjimą atsispindėjo bendrosios to laikotarpio ideologinės nuostatos, pagal tai reiškinyms aprašytas neigiamai, remiantis išankstiniu politiniu požiūriu. Pagal to meto ideologines pažiūras prieškario Lietuvos kariuomenės karininkija laikyta priešiška sovietų santvarkai, todėl visur įžiūrėta jos kenkėjiška veikla, nukreipta prieš sovietų valdžią. Ši pozicija atsispindėjo jau 1940 m. oficialiuose šaltiniuose, todėl natūraliai šis požiūris įsitvirtino sovietinėje istorinės tematikos literatūroje. Publicistikoje ir istoriografijoje buvo pateikiami ideologizuoti apibendrinimai apie karininkijos dalyvavimą antisovietinėje veikloje be kažkokių konkrečių statistinių duomenų. Atkreiptinas dėmesys į sovietmečio faktografinius netikslumus. Daugelio to meto autorių šaltiniai buvo serijos „Faktai kaltina“ knygos. Iš viso pasirodė 9 dalys, neskaitant mažesnės apimties leidinių. Knygos oficialiai turėjo demaskuoti lietuvių „buržuazinius nacionalistus“. Dalis jų buvo skirta nacių okupacijos metams, dalis – partizaninio judėjimo laikotarpiui arba vienai ar kitai šios pakraipos temai¹. Daugiausia šiuo-

¹ Vabalas, A. *Kraują sugėrė Dzūkijos smėlis*. Vilnius, 1960; Vabalas, A. *Mirties pėdsakai prie Nevėžio*. Vilnius, 1960; *Archyviniai dokumentai. V rinkinys. Apie nacionalistų antiliaudinę veiklą*. Sud. B. Baranauskas, J. Vicas. Vilnius, 1962; *Archyviniai dokumentai. VI rinkinys. Buržuazinių nacionalistų gaujų siautėjimas Dzūkijoje*. Sud. V. Ditkevičius. Vilnius, 1964; *Archyviniai dokumentai. IX rinkinys. Kruvinos žudikų pėdos. Nacionalistų antiliaudinė veikla pietinėje Žemaitijos dalyje*. Sud. R. Čepas. Vilnius, 1968; ir kt.

se leidiniuose spausdintos sovietų saugumo suimtų asmenų tardymo ar liudininkų apklausų protokolų ištraukos, pateiktos kaip patikimiausi šaltiniai, neatsižvelgiant į tardymų ir apklausų metu išgautų parodymų aplinkybes. Šie dokumentai buvo iš anksto parinkti KGB (rus. Komitet gosudarstvenoj bezopasnosti) darbuotojų, o nemažai protokolų tekstų kupiūruota, to net nenurodant. Bet vis dėlto daug faktografinių klaidų buvo padaryta pačiuose protokoluose juos rašant. Neretai asmenys šio tipo dokumentuose sovietų saugumo darbuotojų „pakelti“ į karininkus, nors jie geriausiai atveju buvo tik tarnavę prieškarinio Lietuvos kariuomenėje. Taip pat rusakalbiai darbuotojai iškraipydavo lietuviškas pavardes dėl nepakankamo raštingumo.

Štai pavyzdžiai iš tardymo protokolų, spausdintų serijos „Faktai kalbina“ leidiniuose: Šiluvos valsčiaus viršaitis buvo Ulginas², Tendžiulis – „buv. buržuazinės kariuomenės aviacijos kapitonas gaujos vadeiva“³, Aleksas Zabkus „vokiečių okupacijos metais buvo Lietuvių nacionalistų partijos Viekšnių organizacijos steigėjas“⁴. Visi minimi asmenys buvo karininkai, po Antrojo pasaulinio karo – ginkluotosios rezistencijos dalyviai. Neiškraipytos jų pavardės – Pranas Ulčinas, Albinas Tindžiulis, Aleksas Zapkus. Net patys sovietiniai autoriai ne visada susiedavo asmenis iškraipytomis pavardėmis su rezistencijos dalyviais. Be viso to, reikia pasakyti, kad sovietinėje literatūroje, besiremiančioje abejotino patikimumo šaltiniais, buvo iškraipytos karininkų – antisovietinės rezistencijos dalyvių biografijos. Neretai pateikta pusinė informacija, o daug ko iš viso nebuvo skelbiama, nekaltant apie kažkokius karininkijos statistinius duomenis. Apsiribota standartiniais ideologizuotais apibendrinimais.

Tuo pat metu lietuvių išeivijoje buvo galima daug atviriau rašyti apie ginkluotąjį pasipriešinimą, bet neturėta prieigos prie reikiamų archyvinų ir kitų šaltinių. Remtasi antriniais, o ne pirminiais šaltiniais. Išeivijos literatūroje taip pat pasitaikė netikslumų dėl karininkų, dalyvavusių ginkluotoje rezistencijoje, laipsnių, biografijų detalių ir pan. Bet šios klaidos atsirado dėl objektyvių priežasčių, nesant galimybių patikrinti vienų ar

² *Archyviniai dokumentai. V rinkinys. Apie nacionalistų antiliaudinę veiklą.* Sud. B. Baranauskas, J. Vicas, p. 14.

³ Ten pat, p. 133.

⁴ *Neužmiršime (apie buržuazinių nacionalistų nusikaltimus hitlerinės okupacijos metais Mažeikių apskrityje).* Sud. G. Erslavitė. Vilnius, 1960, p. 27.

kitų faktų.

Tautinio atgimimo metais pradėta kitaip rašyti apie lietuvių partizanus, bet neišvengta faktografinių klaidų. Iki šiol neretai atsiminimuose ar publicistikoje kai kurie rezistencinio judėjimo vadovai yra „pakeliami“ į karininkus, nors karininko laipsnio prieškario Lietuvoje niekada neturėjo. Autorių supratimu, tarnyba kariuomenėje jau „padaro“ asmenį karininku, nes jie nesuvokia skirtumo tarp žodžių „kareivis“, „karys“ ir „karininkas“. O įvairios pasitaikančios faktografinės klaidos biografijose priklauso jau kitai klaidų grupei. Jų dažniausiai atsiranda dėl atminties spragų pateikiant informaciją memuaristinėje literatūroje arba dėl nekritiško požiūrio į pasirenkamus šaltinius. Žinoma, kruopščių ir atsakingų tyrėjų darbuose klaidų pasitaiko kur kas rečiau.

Jau išleista knygų, skirtų buvusių karininkų, vėliau tapusių partizanais, kaip antai, kapitono Jono Žemaičio-Vytauto⁵, kapitono Domininko Jėčio-Ažuolio⁶, kapitono Jono Semaškos-Liepos⁷, pulkininko leitenanto Juozo Vitkaus-Kazimieraičio⁸, atsargos jaunesniojo leitenanto Aleksandro Zapkaus-Piliakalnio⁹ ir kt. gyvenimui ir kovai aprašyti. Žinoma, jos netolygios savo turiniu, pateikiamos vertingos informacijos kiekiu ir pan. Dalis autorių remiasi archyvine medžiaga, dalis – atsiminimais, o yra ir informacijos, kurios šaltinius iš viso sunku nustatyti, nes nėra jokių nuorodų. Taip pat galima priskaičiuoti dešimtis publicistinių straipsnių apie karininkus – ginkluotojo pasipriešinimo dalyvius, bet daugumoje jų viso labo tik atkartota ta pati informacija, pateikta anksčiau išleistose knygose, neretai dar ir netiksliai perpasakota. Apibendrinimai padaryti taip pat neatsižvelgiant į faktų visumą.

Mažiau faktografinių netikslumų rasime profesionalių istorikų darbuose. Žinoma, jų neįmanoma išvengti, ir tai natūralu. Įvairios apimties darbuose rašoma apie vadus, buvusius karininkus, arba jie minimi

⁵ Gaškaitė-Žemaitienė, N. *Žuvusiųjų prezidentas*. Jono Žemaičio biografija. Vilnius, 1998.

⁶ Jėčys, A. *Sutryptos viltys. Dainavos apygardos partizanų vado Domininko Jėčio-Ažuolio sūnaus prisiminimai*. Vilnius, 2000.

⁷ Semaškaitė, J. *Priesaika: Jonas Semaška-Liepa ir bendražygiai*. Vilnius, 2000.

⁸ Vitkus, V. *Pulkininkas Kazimieraitis: Pietų Lietuvos partizanų srities vado Juozo Vitkaus gyvenimas, veikla, šeimos likimas*. Vilnius, 2001.

⁹ Abromavičius, S. *Du Aleksandro Zapkaus gyvenimai*. Kaunas, 2012.

svarbių įvykių kontekste¹⁰. Istorikų dėmesio yra sulaukę tokie partizanų vadai kaip Jonas Žemaitis-Vytautas¹¹, Adolfas Ramanauskas-Vanagas¹². Taip pat tyrėjus sudomino rezistencijos dalyviai, kurių yra prieštaringos biografijos, kaip antai Algimantas Zaskevičius¹³, Jonas Kimštas¹⁴. Šiuose ir kituose darbuose atskleidžiamos konkrečių asmenų biografijos ir jų veikla, tiesiogiai dalyvaujant ar nedalyvaujant partizaniniame judėjime, todėl tokia informacija yra naudinga atliekant šį tyrimą. Daug vertingos statistinės ir kitos medžiagos apie partizaninį judėjimą pateikta Dainiaus Noreikos daktaro disertacijoje¹⁵, kurioje autorius išsamiai aptarė pasirinktus skirtingų regionų lietuvių junginius, nuodugniau nagrinėjo dviejų karininkų (Jurgio Ožeraičio ir Jono Jasaičio) biografijas, kartu pateikė duomenų ir apie kitus karininkus, tapusius partizanais.

Disertacijoje nurodytas šio straipsnio autoriaus nustatytas karininkų, tiesiogiai dalyvavusių pasipriešinime, skaičius – 104. Šiame straipsnyje šie duomenys bus patikslinti ir sukonkretinti. Daugiau tikslių statistinių duomenų apie karininkiją darbuose nebuvo paskelbta, tik bendresni teiginiai.

Ypač vertingas šiam tyrimui yra autorių kolektyvo parengtas enciklopedinis žinynas „Lietuvos kariuomenės karininkai“¹⁶, iš viso 10 tomų. Tai – kruopščiai atliktas darbas, padedantis tyrėjams sužinoti, ar asmuo prieškariniu baigė Karo mokyklą ir ar jam buvo suteiktas karininko laipsnis.

¹⁰ Gaškaitė, N., Kuodytė, D., Kašėta, A., Ulevičius, B. *Lietuvos partizanai 1944–1953 m.* Kaunas, 1996; Kasperas, K. *Lietuvos karas. Antroji Sovietų Sąjungos agresija. Pasipriešinimas. Ofensyvinės gynybos tarpsnis. 1944 m. vasara–1946 m. pavasaris.* Kaunas, 1999; Vaitkevičius, V., Petrauskienė, A. *Lietuvos partizanų valstybė.* Vilnius, 2019; Vaitkevičius, V. *Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Taryba: nariai, jų veikla ir diskusijos. Acta Historica Universitatis Klaipedensis*, t. XL, Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas, 2020, p. 143–377 ir kt.

¹¹ Batūra, R. *Lietuvos laisvės kovų vietos. II knyga. Partizanų generolas Jonas Žemaitis.* Vilnius, 2009; Eidintas, A., Juodis, D., Surgailis, G. *Partizanų generolas Jonas Žemaitis-Vytautas.* Vilnius, 2020.

¹² Anušauskas, A. *Aš esu Vanagas.* Vilnius, 2018.

¹³ Šadžius, H. *Tautos drama (1939–1953)*, t. 1. *Tėvas ir sūnus.* Vilnius, 2015; t. 2. *Tauta: tautos sakymas.* Vilnius, 2016.

¹⁴ Pocius, M. *Jonas Kimštas-Žalگیرis – asmenybės ir biografijos bruožai. Genocidas ir rezistencija*, t. 2. Vilnius, 2020, p. 80–102.

¹⁵ Noreika, D. *Partizanų karas Lietuvoje (1944–1953): socialinių struktūrų problema. Daktaro disertacija.* Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2020.

¹⁶ *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 1. Vilnius, 2001; t. 2, 2002; t. 3, 2003 ir kt.

Leidinio autoriai rėmėsi gausia archyvine medžiaga tikslindami karininkų biografinius faktus. Tiksliausi karininkų biografijų duomenys yra iki 1940 m., vėliau pasitaiko objektyvių netikslumų, ypač rašant apie rezistencinę veiklą, nes, iki knygos pasirodė, nebuvo atlikta tikslių tyrimų, o kai kuriais atvejais jų nėra net iki šiol. Leidinio duomenys padėjo sudaryti karininkų partizanų sąrašus. Žinyno 10 tome pateiktas „pasipriešinimo okupantams“ karininkų sąrašas. Į pastarąjį įtraukti ir Birželio sukilėliai, lietuvių savisaugos dalinių, Tėvynės apsaugos rinktinės, Vietinės rinktinės karininkai¹⁷. O šiame darbe išskiriami tik partizaniniame judėjime dalyvavusieji, patikslinant jų pareigas pasipriešinimo struktūroje.

Taip pat yra išleistas daugiatomis (iš viso 7 tomai su papildymais) darbas apie Vyčio Kryžiaus ordino kavalierius¹⁸. Šios serijos knygose pateikiamos karininkų, vėliau tapusių partizanais, biografijos. Jų autorius Vilius Kavaliauskas parengė leidinį apie pulkininką Liudą Butkevičių¹⁹, dalyvavusį pasipriešinimo kovoje.

Sudarant karininkų partizanų sąrašus labai pravartūs buvo įvairūs pasipriešinimo laikotarpio dokumentai. Gana daug jų publikuota, bet išskirsime šiam tyrimui reikalingiausius, kurie gali patvirtinti, kad karininkas dalyvavo ginkluotoje kovoje. Tai pirmiausia partizanų dokumentų rinkiniai²⁰. Juose publikuoti dokumentai ne tik patvirtina vieno ar kito asmens partizanavimo faktą, bet ir kelia papildomų klausimų, nes kartais neiššifruoti slapyvardžiai slepia asmens tapatybę. Aišku, ir šio laikotarpio partizanų dokumentuose pasitaiko faktografinių netikslumų, nes tuo metu neturėta tikslios informacijos.

Kita šaltinių grupė – įvairūs pasipriešinimo dalyvių atsiminimai, dažniausia užrašyti praėjus dešimtmečiams po įvykių. Vienintelis partizanas, mokėsis Karo mokykloje ir jos nebaigęs 1940 m. dėl pasikeitusių politinių

¹⁷ *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 10. Vilnius, 2015, p. 184–237.

¹⁸ *Lietuvos karžygiai. Vyties Kryžiaus kavalieriai (1918–1940)*. Sud. V. Kavaliauskas. Vilnius, t. 1, 2008; t. 2, 2009; t. 3, 2011; ir kt.

¹⁹ Kavaliauskas, V. *Pulkininkas Liudas Butkevičius*. Vilnius, 2015.

²⁰ *Laisvės kovos 1944–1953 metais*. Sud. D. Kuodytė, A. Kašėta. Kaunas, 1996; *Lietuvos partizanų Tauro apygarda (1945–1952 m.): dokumentų rinkinys*. Sud. N. Maslauskienė. Vilnius, 2000; *Lietuvos partizanų Dainavos apygarda (1945–1952 m.): dokumentų rinkinys*. Red. J. R. Bagušauskas. Vilnius, 2003; *Lietuvos partizanų Vytauto apygardos Tigro rinktinė 1945–1950 m.: dokumentų rinkinys*. Vyr. redaktorius K. Remeika. Vilnius, 2003; *Lietuvos partizanų Žemaičių apygarda 1945–1953 m.: dokumentų rinkinys*. Vilnius, 2010.

aplinkybių, palikęs atsiminimus, yra A. Ramanauskas-Vanagas²¹. Jo atsiminimai rašyti vos pasibaigus aktyvioms partizanų kovoms. Kitų pasipriešinimo dalyvių atsiminimai, neskaitant paskirų asmenų atsiminimų, užrašytų ankstyvesniu sovietmečiu, užrašyti jau atlaisvėjus sovietiniam režimui. Didžiausią darbą šioje srityje yra nuveikęs kraštotyrininkas Romas Kaunietis, išleidęs daugiausia Aukštaitijos partizanų ir jų rėmėjų atsiminimų (12 dalių)²². Skaitant šiuos atsiminimus galima rasti nežinomų faktų apie vieno ar kito karininko, dalyvavusio rezistencijoje, veiklą. Bet, kaip visada, atsiminimai išsiskiria tuo, kaip ir šiuo atveju, kad kai kurie juose minimi asmenys yra „pakelti“ į karininkus. Kituose Lietuvos regionuose irgi buvo entuziastų, kurie savo iniciatyva rinko atsiminimus ir juos leido atskiromis knygomis ar publikavo spaudoje. Visų atsiminimų vertinimo problematika tokia pat. Turime žiūrėti į dokumentuose ir atsiminimuose pateiktų faktų visumą.

Tyrimui atlikti reikalingos archyvinės medžiagos daugiausia sukaupia Lietuvos ypatingajame archyve. Ten saugomi partizanų ir sovietų saugumo organų veiklos dokumentai. Pastaruosiuose išdėstytų faktų patikimumas irgi kelia abejonių. Tiek operatyvinėse, tiek agentūrinėse, tiek baudžiamosiose ir kitose bylose yra daug netikslumų. Asmenų „pakėlimas“ į karininkus – gana dažnas reiškinys. Taip pat sunku vienašališkai nuspręsti, ar metami kaltinimai konkrečiam karininkui dėl jo dalyvavimo pasipriešinime iš tikrųjų yra pagrįsti, ar tai tik bylų sudarytojų išmonė. Dokumentuose taip pat klaidingai nustatytos karininkų partizanų tapatybės, todėl būtina atlikti šių duomenų analizę ir palyginti su kitų šaltinių informacija.

Apibendrinant šaltinius ir literatūrą išlieka svarbi juose išdėstytų faktų visuma. Tiksliausiai galima nuspręsti, jei informaciją patvirtina bent keli skirtingos kilmės šaltiniai. Medžiagos kritinė analizė gali padėti pasiekti darbe iškeltą tikslą ir atlikti uždavinius.

²¹ Ramanauskas-Vanagas, A. *Daugel krito sūnų*. Vilnius, 1991.

²² *Aukštaitijos partizanų prisiminimai*. Sud. R. Kaunietis. Vilnius, 1996; *Aukštaitijos partizanų prisiminimai*. II dalis, 1 knyga. Sud. R. Kaunietis. Vilnius, 1998; *Aukštaitijos partizanų prisiminimai*. II dalis, 2 knyga. Sud. R. Kaunietis. Vilnius, 1999; *Aukštaitijos partizanų prisiminimai*. III dalis. Sud. R. Kaunietis. Vilnius 2001; *Aukštaitijos partizanų prisiminimai*. IV dalis. Sud. R. Kaunietis. Vilnius, 2004; *Aukštaitijos ir Žemaitijos partizanų prisiminimai*. V dalis. Sud. R. Kaunietis, Vilnius, 2006; ir kt.

Prieštaringi duomenys apie karininkus partizanus literatūroje

Kaip ne kartą minėta, partizanų, ypač jų vadų, „pakėlimas“ į karininkus būdingas tiek sovietinio laikotarpio, tiek dabarties publicistiniams darbams. Tik, aišku, tokio „pakėlimo“ tikslai buvo skirtingi. Sovietmečiu vaizduoti partizanų ginkluotąjį pasipriešinimą, vadovaujamą „buržuazinės“, „reakcinės“ karininkijos, buvo visiškai tinkama, nes tai atitiko vadinamosios klasių kovos teoriją. Pastaroji buvo grindžiama nuomone, kad nuverstos klasės bando atsikovoti prarastas valdžios pozicijas, kitaip tariant, buvę išnaudotojai mėgina stabdyti visuomenės pažangą. Išnaudotojams buvo priskiriama ir dauguma buvusių Lietuvos kariuomenės karininkų. Štai minėto rinkinio „Faktai kaltina“ sudarytojai įvade teigia: „Šalies viduje buržuazinių nacionalistų gaujas suorganizavo negausūs hitlerininkų pagalbininkai: policininkai, buržuazinės armijos karininkai, buržuazinių partijų veikėjai, kunigai.“²³ Vėliau tokiems teiginiams antrino sovietinio meto istorikai. Antai teigta: „Pogrindžio branduolį sudarė buvę buržuazinės Lietuvos politinių partijų ir organizacijų veikėjai, policininkai, žvalgybininkai, reakciniai karininkai, nacionalistinių pažiūrų dvasininkai ir kiti antitarybininkai, jau anksčiau pasižymėję smurtu prieš Lietuvos liaudį.“²⁴ Arba daroma išvada: „Taigi buržuazinio nacionalistinio pogrindžio ir jo ginkluotų gaujų vadovybę bei daugelį narių ir rėmėjų sudarė žmonės, kilę iš išnaudotojų klasių, buožiniai elementai (buvę reakciniai karininkai, policininkai, aukšti valdininkai, buržuazinių partijų ir organizacijų veikėjai ir kt.), taip pat hitlerinės okupacijos metais nusikaltimus padarę įvairūs okupantų bendrininkai.“²⁵ Taip pat konstatuojama: „Prieš Tarybų valdžią susitelkė visos antiliaudinės jėgos – miesto buržuazijos likučiai, buožija, reakcinė dvasininkija, buvę reakciniai valdininkai, karininkai – hitlerinų okupantų talkininkai, įvykdę kruvinus nusikaltimus liaudžiai.“²⁶

²³ Archyviniai dokumentai. II rinkinys. Žudikai bažnyčios prieglobstyje. Sud. B. Baranauskas ir G. Erslavitė. Vilnius, 1960, p. 10.

²⁴ Rakūnas, A. Klasių kova Lietuvoje 1940–1951 metais. Vilnius, 1976, p. 146.

²⁵ Laurinaitis, S., Rakūnas, A. Kovoje už socialistinę Lietuvą. Vilnius, 1983, p. 78.

²⁶ Lietuvos komunistų partijos kova su nacionalizmu. Sud. V. Lazutka, K. Surblys, K. Valančius. Vilnius, 1987, p. 101.

Taigi pasipriešinime dalyvavę karininkai buvo prilyginami „reakciniam“ elementams, išnaudotojams ir nacių talkininkams. Tai buvo ir antisovietinės partizanų kovos kompromitavimo būdas, iš anksto pateikiant negatyvų pasipriešinimo dalyvių įvaizdį, papildant jį įvairiais nepagrįstais kaltinimais. Kai kada karininkijos vaidmuo „klasių kovoje“ buvo nusakomas, norint pabrėžti sovietų sunkumus, patirtus kovojant su pasipriešinimo dalyviais. Štai buvęs stribas, vėliau LSSR vidaus reikalų ministras Stasys Lisauskas teigė: „*O buržuazinių nacionalistų gaujose buvo ir smetoninių karininkų, ir buvusių policininkų bei šaulių <...> ir grynai kariniu požiūriu pradžioje mums buvo nelengva.*“ Ir kovos taktikos teko mokytis per aukas²⁷.

Iš visų šių pateiktų citatų gali susidaryti vaizdas, kad karininkų tarp „buržuazinių nacionalistų“ buvo nemažai. Bet dažniausia to meto respublikinėje spaudoje buvo minimi tik Jonas Žemaitis-Vytautas, Adolfas Ramanauskas-Vanagas ir dar keletas kitų. Rajoninėje spaudoje galima buvo aptikti ir vietinių vadų – karininkų pavardžių. Bet iš šių publikacijų neįmanoma nustatyti bendro karininkų, dalyvavusių pasipriešinimo judėjime, skaičiaus ar jų procentinės dalies. Sovietmečio autoriai net „pakeldavo“ asmenis į karininkus, bet kai kuriems net „suteikdavo“ aukštesnius, nei turėjo prieškariu, laipsnius. Tai daryta gal iš nežinojimo, bet greičiausiai norint įtaigiau pateikti prieš paveikslą skaitytojams. Štai A. Ramanauskas-Vanagas vadintas „buržuazinės Lietuvos kariuomenės jaunesniuoju leitenantu“²⁸, nors pastarasis mokėsi Karo mokyklos aspirantų kursuose ir iki 1940 m. birželio 15 d. nespėjo jų baigti.

Tokie apibendrinimai apie karininkijos vaidmenį ir fiktyvūs karininkų laipsniai buvo perimti iš pokario sovietinio saugumo dokumentų. Juose galima rasti daug netikslios informacijos apie Lietuvos kariuomenės karininkus, pavyzdžiui, neretai puskarininkiai ar tiesiog tarnavę kariuomenėje „paversti“ karininkais arba išsigalvoti karininko laipsniai priskirti tiems, kurie net netarnavo kariuomenėje. Štai 1945 m. Alytaus apskrityje, Simno valsčiuje, veikusio būrio vadas Antanas Kušlys „pakel-

²⁷ Susitikimas. Parengė A. Viršulis. *Švyturys*, 1982, Nr. 23, p. 7.

²⁸ Vabalas, A. Kruvinajo apsišaukėlio pėdsakai. *Valstiečių laikraštis*, 1960 m. birželio 29, p. 2.

tas²⁹ į Lietuvos kariuomenės kapitonus²⁹, o Zarasų apskrityje veikusio būrio vadas Antanas Streikus įvardintas majoru³⁰, nors abu minimi būrių vadai prieškariu neturėjo karininko laipsnio.

Tokius ir panašius pavyzdžius galima vertinti ir kaip nežinojimą (nesuvokimą) ar operatyvinių duomenų trūkumą, bet nereikėtų pamiršti ir praktinių sumetimų, paprasčiausio noro pasigirti pasiektais rezultatais, juos visaip perdedant. Antai LSSR Vidaus reikalų ministerijos suvestinėje nurodyta, kad 1946 m. lapkričio 22 d. Šakių apskrities Žvirgždaičių valsčiaus Viltrakių kaime nukauti 6 „banditai“, vienas, vilkintis majoro, kitas – kapitono uniformą. Sulaikyta rėmėja atpažino apygardos vadą Žveją, Žalgirio rinktinės vadą Šarūną³¹. Faktas, kad tuo metu kartu žuvo 6 partizanai, tarp jų – rinktinės vadas, o apygardos vadas nežuvo. Taigi, neaišku, ar sovietų saugumiečiai gebėjo skirti uniforminius karių skiriamuosius ženklus.

Akivaizdus klastojimas matyti antisovietinio pasipriešinimo dalyvių tardymo protokoluose. Pavyzdžiui, Alytaus ir Trakų apskrityse veikusio partizanų būrio vado Martyno Vičkačkos parodymų protokole užrašyta: „*Buržuazinėje kariuomenėje tarnavau nuo 1935 iki 1936 metų, buvau jaunesnysis leitenantas <...> ir aš, kaip buvęs buržuazinės kariuomenės jaunesnysis leitenantas, buvau paskirtas vadovauti nedidelei 12 žmonių grupei.*“³² Vėliau sovietiniai autoriai kartojo, kad „*gaujos vadeiva Dzūkijoje M. Vičkačka-„Vasara“, buržuazinės kariuomenės karininkas*“³³. Taigi, ar tardytojas taip užrašė protokole arba vertėjas neteisingai išvertė (nes beveik visi tardytojai buvo rusakalbiai), bet abiem atvejais ši informacija yra klaidinga, nes M. Vičkačka neturėjo karininko laipsnio. Statistinių duomenų apie karininkijos dalyvavimą partizanų pasipriešinimo kovoje sovietų saugumas neteikė, o sovietiniai autoriai apie tai nerašė.

Lietuvių išeivijai buvo prieinama itin mažai duomenų apie partizani-

²⁹ *Lietuvos partizanų kovos ir jų slopinimas MVD-MGB dokumentuose 1944–1953 metais*. Sud. N. Gaškaitė, A. Kašėta, J. Starkauskas. Kaunas, 1996, p. 468–469.

³⁰ Indrašius, V. *Nepriklausomybės riteriai*. Vilnius, 1998, p. 197.

³¹ L. e. p. LSSR vidaus reikalų ministro P. Kapralovo 1946 m. gruodžio 16 d. specialus pranešimas. *Lietuvos ypatingasis archyvas* (toliau – LYA), f. K-41, ap. 1, b. 114, l. 144.

³² *Archyviniai dokumentai. VI rinkinys. Buržuazinių nacionalistų gaujų siautėjimas Dzūkijoje*. Sud. V. Ditkevičius, p. 78–79.

³³ Ten pat, p. 5; Laurinaitis, S., Rakūnas, A. *Kovoje už socialistinę Lietuvą*, p. 77.

nį judėjimą ir partizanų pajėgų asmeninę sudėtį šaltinių. Dar vykstant kovoms žinios iš Lietuvos buvo fragmentiškos ir netikslios, nors gana optimistinės. Remiantis 1951 m. Žemaičių apygardos laikraščiu „Laisvės balsas“ skelbta informacija, greičiausiai po radijo laidos iš Berno rašyta: „*Partizaninė veikla yra vadovaujama anksčiau priklaususių Lietuvos kariuomenei karininkų. Trūkstant užsienio paramos, yra sunkumų ginklais ir municijomis. Partizanų gyvenimas yra kietas ir sunkus. Jie yra išsidalinę teritorijomis ir grupėmis po įvairiais slaptavardžiais.*“³⁴ Tai partizanai skelbė savo spaudoje, nors patys matė visai kitokį vaizdą, ypač baigiantis kovoms.

Tikslių, juo labiau statistinių, duomenų lietuviai išeiviai niekada neturėjo. Nebent emigracijoje gyvenantys buvę karininkai prisimindavo savo tarnybos kolegas, apie kuriuos būta informacijos, kad jie dalyvavo rezistencijoje. Bet čia irgi galėjo pasitaikyti netikslumų dėl medžiagos trūkumo. Štai teigta, kad 1946 m. pagrindiniai partizanų vadai Vitkus, Drunga, Semaška, Ječys, Žemaitis, Vaitelis, Čeponis, Kamarauskas buvo įvardyti kaip kapitonai³⁵, nors J. Vitkus buvo pulkininkas leitenantas, Zigmąs Drunga – majoras, Danielius Vaitelis – leitenantas, o kpt. Petras Kamarauskas iš viso veikė priešingoje rezistencijai pusėje, t. y. buvo sovietų saugumo užverbuotas slaptam darbui.

Nuo 1990 m. išleistuose leidiniuose, ypač atsiminimuose, irgi gausu informacijos apie žymesnius karininkus partizanus, ėjusius vadovaujamas pareigas. Nepaisant jau anksčiau aptartos atsiminimų specifikos, galima sakyti, kad net vykstant kovoms partizanai dėl konspiracijos neturėjo tikslios informacijos apie vieną kitą vadą ar kovotoją. Netgi kai kurie vadai galėjo nežinoti vienas kito ankstesnio laipsnio ar tapatybės. Todėl kai kada tuo metu sklido klaidingos žinios apie kurio nors vado biografiją. Praėjus dešimtmečiams atmintyje iš viso galėjo viskas susimaišyti.

Istorinės tematikos literatūroje apie partizaninį judėjimą, rašant apie vadovaujančius karininkus, bandyta daryti apibendrinimus. Pateiksime keletą to meto leidinių citatų: „*Taigi pirmajame partizaninio pasipriešinimo etape kovoms vadovavo prieškarinio karininkai ir šauliai, tarp kurių*

³⁴ *Partizanai apie pasaulį, politiką ir save: 1944–1956 m. partizanų spaudos publikacijos.* Sud. N. Gaškaitė. Vilnius, 1998, p. 100.

³⁵ Girnius, K. *Partizanų kovos Lietuvoje.* Vilnius, 1990, p. 215.

buvo daug mokytojų³⁶, arba „Partizaninių kovų pradžioje štabuose netrūko Lietuvos kariuomenės karininkų, inteligentų. Tačiau po NKVD-NKGB smūgių dauguma jų žuvo nespėję sukurti ryškesnių dokumentų, susisteminančių partizaninę veiklą ir nušviečiančių politinę padėtį, nubrėžiančių Lietuvos pasipriešinimo strategiją.“³⁷

Žinoma, jokių statistinių duomenų pateikta nebuvo. Nors vardijant karininkus pavardėmis galėjo susidaryti nedidelis skaičius. Štai teigta: „Didžiosios Kovos apygardoje tarp vadovaujančių partizanams buvo keli Lietuvos kariuomenės leitenantai (J. Norkus-Kerštas, Jonas Markulis-Vaiduoklis, A. Zapkus-Piliakalnis), tačiau jie ne tik greitai žuvo, bet buvo tik atsargos karininkai.“³⁸

Istorikų, susipažinusių su archyvine ir kita medžiaga, darbuose daromi pagrįstesni apibendrinimai. Štai autorių kolektyvo turimi duomenys leido konstatuoti, kad iš 48 pokario laisvės kovų vadų, vadovavusių devynioms partizanų apygardoms, 17 buvo Lietuvos Respublikos karininkai arba baigę Karo mokyklą, bet 1940 m. dėl politinių motyvų negavę karininko laipsnio³⁹.

Neigiant ar patvirtinant anksčiau literatūroje išdėstytus teiginius, reikia turėti kuo tikslesnę statistiką, t. y. sudaryti vardinį tiesiogiai partizaniniame judėjime dalyvavusių karininkų sąrašą. Bet jį sudarant kyla kai kurių problemų.

Karininkų partizanų sąrašo sudarymo keblumai

Straipsnio autoriaus surinktais duomenimis, pirminiame sąrašė atsidurtų 115 buvusių Lietuvos kariuomenės karininkų ir Karo mokyklos aspirantų, tiesiogiai dalyvavusių ginkluotajame pasipriešinime (žr. priedą). Kai kada į tokį sąrašą įtraukti aspirantai bendrai vadinami karininkija, karininkais. Sudarant sąrašą lentelėse, kyla kai kurių techninių ir dalykinių keblumų. Pirmiausia aptarsime techninius.

³⁶ Gaškaitė-Žemaitienė, N. *Žuvusiųjų prezidentas*. Jono Žemaičio biografija, p. 75–76.

³⁷ Šimėnas, A. *Kovoje dėl Lietuvos laisvės Panevėžio-Algimanto-Vyčio apygardų partizanai*. Kaunas 1998, p. 71.

³⁸ Abromavičius, S., Kasparas, K., Trimonienė, R. *Didžiosios Kovos partizanai*. Kaunas, 2007, p. 442.

³⁹ Jokubauskas, V., Vaičėnionis, J., Vareikis, V., Vitkus, H. *Valia priešintis: paramilitarizmas ir Lietuvos karinio saugumo problemos: mokslo monografija*. Klaipėda, 2015, p. 148.

Nors sąrašė (lentelėse) karininkai skirstomi pagal partizanų apygardas, tiksliai jų suskirstyti neįmanoma. Dauguma apygardų susiformavo 1945–1946 m., kai didžioji dalis karininkijos, dalyvavusios pasipriešinime, buvo žuvusi, suimta ar pasitraukusi. Iki 1946 m. daugelis karininkų vadovavo savarankiškiems būriams, realiai nepriklausantiems jokiai apygardai, nes tokių jų veiklos plotuose nebūta arba jie nepanoro prisijungti prie formuojamų stambesnių junginių. Neišskirtos trumpą laiką gyvavusios ar tiesiog kurtos, bet taip ir nesukurtos apygardos 1945 m., nes kiltų dar daugiau painiavos sudarant sąrašą. Neiškirta iš jungtinės Kęstučio apygardos rinktinių 1948 m. suformuota Prisikėlimo apygarda, taip pat 1947 m. iš Vytauto apygardos – Algimanto apygarda, nes tuo atveju tie patys karininkai galėtų būti priskirti abiem apygardoms. Be to, abi šios išskirtos apygardos, sumažėjus kovotojų, vėl buvo įtrauktos į ankstesnių apygardų sudėtį.

Dalies apygardų, pavyzdžiui, Didžiosios Kovos apygardos, keitėsi pavadinimai, Žemaičių legionas buvo pavadintas Žemaičių apygarda. Taip pat kito partizanų veikimo teritorijos, junginiai buvo perskirstomi, perkeliama iš vienos apygardos į kitą (Šarūno rinktinė 1946 m. iš A apygardos buvo perduota Tauro apygardai, o 1947 m. gražinta atgal, tik jau į pakeitusią pavadinimą Dainavos apygardą). Taigi, sudarant sąrašus, karininkas priskiriamas tai apygardai, kurios veikimo erdvėje žuvo, buvo suimtas ar iš ten pasitraukė. Tai ypač pasakytina apie karininkus, kurie veikė 1945–1946 m. Daug paprasčiau priskirti konkrečiai apygardai karininkus, kurie ėjo tam tikras pareigas jos struktūrose. Taigi straipsnyje apsiribojama erdvėmis, bet sunku apibrėžti Biržų kraštą, kurio kovotojai iki 1951 m. nepriklausė jokiai apygardai, todėl šio krašto erdvė išskiriama iš kitų.

Tenka pabrėžti, kad karininkų ir aspirantų suskirstymas pagal apygardų erdves iš dalies yra sąlyginis, ypač kalbant apie pradinį etapą. Šiuo atveju galima suskirstymą koreguoti ir toliau. Tik susiformavus stambesnėms partizanų struktūroms daug kas tampa aiškiau. 1949 m. vasario mėn. sukūrus vienijančią organizaciją – Lietuvos laisvės kovos sąjūdį (LLKS), galima konstatuoti, kad visose apygardose buvo likę tik iki 10 karininkų ar aspirantų, nes daugelis anksčiau kovojusių buvo žuvę ar suimti pirmaisiais partizanavimo metais. Tai reiškia, kad iki LLKS sukūrimo žuvo, buvo suimti ar pasitraukė daugiau kaip 90 procentų anksčiau partizanavusių karininkų.

1 lentelė. **Karininkai (ir aspirantai) partizanai pagal apygardas 1944–1953 m.**

Apygarda	Karininkų, aspirantų skaičius
Kęstučio	24
Tauro	20
Dainavos	17
Vytauto	17
Vyčio	13
Žemaičių	11
Biržų kraštas	7
Didžiosios Kovos	6

Statistiniais duomenimis, daugiausia šiuo laikotarpiu karininkų partizanavo Kęstučio apygardoje – 24 (tai galima paaiškinti dideliu apygardos plotu), Tauro – 20, Dainavos ir Vytauto – po 17, mažiausiai karininkų – Didžiosios Kovos apygardoje – 6. Kodėl susidarė tokie jų skaičiai skirtingai pagal apygardų ribas vienareikšmiškai, neatlikus atskiro tyrimo, paaiškinti sunku.

Sąrašė (lentelės prieduose) įrašytas karinis laipsnis, kurį konkretus asmuo turėjo iki 1940 m. birželio 15 d. Pažymima, ar buvo tikrosios tarnybos, ar atsargos (baigęs Karo mokyklos aspirantų laidą) karininkas. Išimtis – keletas atsargos karininkų, kurie atliko tikrąją karo tarnybą, bet dėl įvairių priežasčių išėjo į atsargą prieškarui (plk. L. Butkevičius, kpt. L. Taunys, mjr. P. Januškevičius, kpt. F. Kvartūnas, mjr. E. Navickas, lt. K. Kilna).

Atskira grupė asmenų, kurie sąrašė pažymėti kaip aspirantai 1940 m. Jie negavo atsargos karininko laipsnio pasikeitus šalies politinei situacijai. Liudijime, kurį 1940 m. spalio mėn. gavo tos laidos aspirantas, parašyta, kad jis „tikrai išklausė Lietuvos Liaudies Kariuomenės Karo Mokykloje aspirantų kursą <...> ir kursą baigęs paleistas į atsargą“⁴⁰. Sąrašė yra vienas kariūnas Ausėnas, kuris gavo jaunesniojo leitenanto laipsnį jau 1940 m. rugpjūčio mėn. Išėitų, kad iš 115 asmenų, įtrauktų į sąrašą,

⁴⁰ Žolynas, Pr. XV aspirantų laida. *Karys*, 1981, Nr. 8, p. 346.

41 buvo atsargos karininkas, 1 kariūnas ir 17 aspirantų. Taigi daugiau nei pusė dalyvavusiųjų partizaniniame judėjime buvo atsargos karininkai ar aspirantai, pretendavę gauti atsargos jaunesniojo leitenanto laipsnį.

Karių (tiek tikrosios tarnybos, tiek atsargos) pagal karinius laipsnius skaičius nurodytas 2 lentelėje.

2 lentelė. Partizaniniame judėjime dalyvavusių karininkų ir aspirantų skaičius pagal karinius laipsnius

Karinis laipsnis	Skaičius
Pulkininkas	1
Pulkininkas leitenantas	1
Majoras	3
Kapitonas	21
Jaunesnysis leitenantas ar leitenantas	71
Kariūnas	1
Aspirantas	17

Lentelėje matyti, kad tarp karininkų partizanų dominavo leitenantai. Tai galima paaiškinti jų jaunesniu amžiumi ir aktyvesniu įsitraukimu į įvairią veiklą karo ir pokario metais. Buvo vienetiniai atvejai, kai į lietuvių partizanų ginkluotąjį judėjimą įsitraukė aukštesnieji karininkai. Kalbant apie karininkų partizanų likimus galima pateikti tokią statistiką: iš jų 75 žuvo, 26 buvo suimti (10 sušaudyti, 4 žuvo lageryje, 1 nenuteistas, 2 užverbuoti), 14 legalizavosi ar pasitraukė iš partizanų (10 iš jų buvo suimti, 1 žuvo tardymo metu, 9 nuteisti, 1 ištremtas).

Į sąrašą įtraukti karininkai ir aspirantai, kurie ėjo vienas ar kitas pareigas partizanų struktūrose. Nežinant tikslių pareigų, tiesiog parašoma, kad asmuo partizanas. „Būrio vadas“ yra apibendrinantis ir iš dalies sąlyginis pareigų įvardijimas todėl, kad buvo sunku nustatyti konkretaus partizanų junginio 1945 m. pavadinimą, nes tuo metu nusistovėjusio pavadinimo net neturėjo. Į sąrašus stengtasi įtraukti asmenis, kurių dalyvavimą partizaninėje kovoje patvirtina bent keli šaltiniai, nors juose irgi yra prieštaravimų. Todėl kai kuriose vietose, neturint užtektinai duomenų, prie pareigų pavadinimo padedami klausukai.

Kai kurie karininkai ėjo pareigas partizanų struktūrose labai trum-

pai – dėl žūčių ir suėmimų pasipriešinimo judėjimo asmeninė sudėtis nuolat kito. Štai 1947 m. į Dainavos apygardos partizanų eiles įstojo aspirantas P. Petrūnas-Viktoras. Jį buvo numatyta skirti dirbti su pagrindine spauda, bet aspirantas greitai žuvo su kitu partizanu beuogaudamas. Anot A. Ramanausko-Vanago, „*jau ir šis atsitikimas – tai vienas iš daugelio pavyzdžių, rodančių, kaip sunku mums būdavo rasti vadovaujančių kadryų nusibrėžtiems uždaviniams vykdyti. Dažnai būdavo taip, kad ką tik paskirtasis vadas žūdavo nesuskubęs net nuvykti į paskirtąją vietovę ir pradėti partizanams vadovauti*“⁴¹.

Sudarant sąrašą susidurta dar su viena problemine aplinkybe. Dalis partizanų vadų karininkų gyveno pusiau legalų gyvenimą: nors pakviesti ėjo vadovaujamas pareigas, negyveno kartu su partizanais tose pačiose stovyklose ar bunkeriuose. Ypač toks vadovavimo stilius buvo paplitęs 1945 m. Štai Tauro apygardos vadas kpt. L. Taunys-Kovas gyveno uošvio ūkyje⁴². Mokytojaudamas Kėdainių apskrities Gražiškių pradžios mokykloje atsargos j. ltn. J. Jasinevičius-Margis vadovavo Lietuvos laisvės armijos (LLA) Kovos apylinkei⁴³, 1945 m. rugpjūtį buvo suimtas, bet jam pavyko pabėgti, po to jis stojo į partizanų gretas. LLA 5-osios (būsimos Didžiosios Kovos) apygardos štabo viršininkas Jonas Markulis-Vaiduoklis įsirengė būstinę Čiobiškio vaikų prieglaudoje, kurioje buvo įsidarbinęs buhalteriu ir vedęs prieglaudos vedėjos pavaduotoją⁴⁴.

Nors kartais pusiau legalus gyvenimas galėjo būti nebloga partizaninės veiklos priedanga, fiktyvių ar tikrų dokumentų turėjimas leido lengviau judėti. Būsimas Žemaičių legiono vadas J. Semaška-Grinkus 1945 m. birželio 1 d. įsidarbino Rietavo miško žvalgu, 1945 m. rugsėjo 1 d. – pušų sakavimo instruktoriumi, 1946 m. kovo 16 d. – LSSR vyriausiosios kelių valdybos Telšių eksploatacijos ruožo darbininku. Jis tuo pat

⁴¹ Ramanauskas-Vanagas, A. *Daugel krito sūnų*, p. 249, 338.

⁴² Ulevičius, B. Tauro apygardos istorijos apžvalga. *Laisvės kovų archyvas* (toliau – LKA), t. 3–4. Kaunas, 1992, p. 15.

⁴³ Kvedaras, D. Kėdainių krašto partizanai MGB agentų apsuptyje. LKA, t. 28. Kaunas, 2000, p. 32, 190.

⁴⁴ Alekna, V. *Užė žalia giria. Sovietų prievarta ir laisvės kovos Širvintų rajone 1940–1953 m.* Vilnius, 1999, p. 38; Abromavičius, S., Kasparas, K., Trimonienė, R. *Didžiosios Kovos partizanai*. Kaunas, 2007, p. 385.

metu vadovavo kovotojams, leido įsakymus, kūrė partizanų struktūras⁴⁵. O Tauro apygardos štabo narys ats. plk. L. Butkevičius buvo pristatomas kaip Skardupių bažnyčios zakristijonas ir gyveno apygardos kūrėjo kunigo Antano Yliaus namuose⁴⁶.

Vėliau, jau nuo 1945 m., toks vadovavimas ar dalyvavimas ginkluotajame pasipriešinime neteko prasmės, nes sovietų saugumui nebuvo sunku tokius asmenis nustatyti, sekti, suimti ir nuteisti. Tik vienam kitam iš tokių pusiau legaliai gyvenusiųjų pavyko laiku išvengti arešto ir prisijungti prie partizanų. Čia nekalbama apie tuos, kurie buvo pirmiau suimti, bet pabėgę prisijungė prie partizanų. Po 1945–1946 m. tokių legaliai (ar apsirūpinusių fiktyviais dokumentais) gyvenusių vadų neliko, nes šie asmenys nekėlė ir partizanų pasitikėjimo. Jie buvo kviečiami tiesiogiai prisijungti prie kovotojų ir tik tada užimti pareigas. Visa tai diktavo sudėtinga padėtis, sovietų saugumo siekis infiltruoti į partizanų gretas savo agentus, todėl legaliai gyvenantys ir nesuimami asmenys partizanams kėlė įtarimų.

Sudarant sąrašą kartais buvo sunku nustatyti, ar pusiau legaliai gyvenęs karininkas iš tikrųjų dalyvavo pasipriešinime. Yra daug prieštarų duomenų dėl kai kurių asmenų, įtrauktų į šį sąrašą, priklausymo partizaniniam judėjimui. Kai kuriais atvejais sunku nustatyti, ar konkretus karininkas spėjo pradėti eiti pareigas, ar ėjo jas tik teoriškai (buvo numatytas skirti į pareigas), nesuspėjo (tik planavo) ar nenorėjo (nesuskubo) prisijungti prie ginkluotojo pasipriešinimo. Pavyzdžiui, 1945 m. pusiau legaliai gyvenę karininkai, priklausę Tigro rinktinės, daugiausia veikusios Švenčionių apskrityje, štabui. Kpt. F. Kvartūnas buvo paskirtas štabo viršininku, nors gyveno savo namuose Kvoselių kaime (Utenos apskr.). Kitais duomenimis, jis, kaip vyresnio amžiaus kariškis, buvo kaip konsultantas⁴⁷. Arba kitas prieštarų duomenų atvejis, susijęs su ats. j. ltn. K. Kilna, kuris gyveno Rusingės dvare (Alytaus apskr.) ir užsiėmė žemės matavimais, bet palaikė ryšius su vietos partizanais ir dėl

⁴⁵ Ašmenskas, V. *Generolas Vėtra*. Vilnius, 1997, p. 324; *Lietuvos partizanų Žemaičių apygarda 1945–1953 m.: dokumentų rinkinys*, p. 19.

⁴⁶ Ylius, A. Tauro apygarda. Prisiminimų fragmentai. *LKA*, t. 1. Kaunas, 1991, p. 60.

⁴⁷ *Laisvės kovotojų prisiminimai*. VIII dalis. Sud. R. Kaunietis. Vilnius, 2010, p. 327.

arešto nesuspėjo susitikti su Kazimieraičiu⁴⁸. Kitais duomenimis, jis buvo LLA narys, mėginęs vienyti partizanus, bet 1945 m. suimtas, užverbuotas ir paleistas. Įsidarbino žemės matininku, atnaujino ryšius su partizanais, organizavo fiktyvių dokumentų gamybą, ruošėsi pasitraukti iš legalaus gyvenimo ir eiti bataliono vado pareigas, bet nesuspėjo dėl arešto⁴⁹. Kitur iš viso tvirtinama, kad jis buvo Šarūno rinktinės štabo viršininkas.

Daugiausia prieštarų duomenų yra apie karininkus, kurie partizanavo ar nepartizanavo 1945 m., nes dažnai pagrindinis informacijos šaltinis buvo tik sovietų saugumo medžiaga, o čekistai visada linkę kaltinti buvusius karininkus dėl jų tikro ar tariamo priklausymo pagrindinėms organizacijoms. Nors karininkas galėjo, vengdamas represijų, slapstytis net ir nepriklausydamas pasipriešinimo organizacijoms. Todėl sovietų saugumo duomenys nėra visiškai patikimi, juo labiau kad šių duomenų negalima palyginti su kitais šaltiniais.

Pasitaiko atvejų, kai neaišku, ar pokariu žuvęs karininkas buvo partizanas, ar nušautas kaip besislapstantis asmuo, kaip antai ltn. Petras Revuckas, kurio veiklos aplinkybės liko neaiškios. Pagal MGB ataskaitą, Jiezno rajone, gavę iš pareiškėjos informacijos apie partizano slėpimąsi Voseliūnų kaime, sovietų saugumo pareigūnai nuvyko į vietą. Ten buvo nušautas pasiduoti atsisakęs partizanas, kuris iš pradžių atpažintas kaip būrio vadas Antanas Matikas-Skroblas, bet vėliau – kaip buvęs ltn. Petras Revuckas. Žūties metu jis turėjo lenkų gamybos pistoletą, dvi granatas, vokiško šautuvo durklą. Ataskaitoje nurodyta, kad „gaujoje“ buvo nuo pat pradžių⁵⁰. Tačiau jo turėti ginklai ir partizanavimo trukmė neatitinka to meto realijų. Tokio laipsnio karininkas jau turėjo eiti kokias nors vadovaujamas pareigas, jei partizanavo ilgesnį laiką. Bet jo prastas apsiginklavimas, slapstymasis pavieniui netoli gimimo vietos leidžia daryti prielaidą, kad jis arba tik slapstėsi, arba turėjo kažkokių kontaktų su partizanais.

⁴⁸ Kašelionis, B. *Dainavos apygarda. Šarūno rinktinė (dokumentai ir prisiminimai)*. Vilnius, 1999, p. 112.

⁴⁹ Kašėta, A. Antisovietinio ginkluoto pasipriešinimo ištakos Dzūkijoje (Lietuvos laisvės armija). *LKA*, t. 15. Kaunas, 1995, p. 10–11.

⁵⁰ LSSR MGB Jiezno rajono skyriaus viršininko mjr. M. Kiriupino aiškinamasis raštas apie 1952 m. veiklą LSSR MGB Kauno srities valdybos 2N skyriaus viršininkui plpk. S. Oleinikui. *LJA*, f. K-11, ap.1, b. 743, l. 235–236.

Dar daugiau klausimų kelia ltn. J. Vizbaro atvejis. Pagal tardymo protokolus, jis, būdamas mokytoju, per atostogas tėviškėje 1945 m. birželio mėn. susitiko su Dzūkų rinktinės vadu D. Jėčiu-Ažuoliu (pažįstamu iš anksčiau), pastarajam pasiūlius, sutiko stoti į partizanų eiles, gavo Sakalo slapyvardį. Jam buvo pavesta vadovauti 3 būrių Ūdrijos apylinkei. Tų metų rugpjūčio mėn. J. Vizbaras grįžo mokytojauti ir buvo atleistas iš pareigų, bet toliau palaikė ryšius su partizanais, nuo 1946 m. pavasario gyveno nelegaliai⁵¹. 1946 m. lapkričio mėn. buvo sovietų saugumo suimtas, o 1947 m. sausio mėn. užverbuotas kaip agentas „Vitkus“⁵². Vėlesnėje jo agento charakteristikoje rašoma, kad jis vykdė skirtas užduotis, jam padedant buvo surastas Dainavos apygardos štabo bunkeris, kur žuvo D. Jėčys-Ažuolis ir 3 partizanai, dar 4 buvo suimti, paimtas archyvas, ginklai, spausdinimo technika. J. Vizbaras toliau vykdė sovietų saugumo užduotis ir įgijo jų pasitikėjimą⁵³. Taigi jei ir partizanavo, tai tik per vasaros atostogas. Bet ir tai kelia papildomų klausimų.

Ir kai kurių liudininkų atsiminimuose yra prieštaringų duomenų. 1945 m. j. ltn. J. Samuolis buvo suimtas ir 1946 m. sušaudytas. Bet štai vienas to meto liudytojų pateikia neįtikimą versiją, kad J. Samuolis dirbo sovietų saugume iki 1976 m.⁵⁴, nors kitas to paties būrio partizanas pripažįsta: „*Leitenanto Samuolio likimo nežinau.*“⁵⁵ Neretai pasitaiko, kad buvę liudininkai linkę įtarinėti ir kaltinti asmenis, kad jie neva prisidėjo prie vieno ar kito veiksmo, pavadinto išdavyste. Nepagrįstų kaltinimų pasitaikė jau partizanavimo metais. Štai Tauro apygardos vadas savo įsakyme sovietų saugumo suimtą buvusį apygardos štabo viršininką V. Bacevičių-Vygandą apkaltino, kad jis, „*dirbdamas partizanų organizacijoje, lygiagrečiai dirbo kaip NKVD agentas išdaviko ir provokatoriaus darbą*“, ir įsakė pamačius jį besibastant sulaukyti, ištardyti ir kaip išdaviką atiduoti Karo lauko teis-

⁵¹ J. Vizbaro 1946 m. lapkričio 15 d. tardymo protokolas. *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. P-3910, l. 22–23; J. Vizbaro 1946 m. lapkričio 18 d. tardymo protokolas. *Ten pat*, p. 27–28; J. Vizbaro 1946 m. lapkričio 25 d. tardymo protokolas. *Ten pat*, l. 38–40.

⁵² LSSR MGB pranešimas apie agentūrinį-operatyvinių darbų kovojant prieš lietuvių nacionalistinį pogrindį ir jo ginkluotas gaujas. 1947 m. sausio mėn. SSRS valstybės saugumo ministrui V. Abakumovui ir kt. *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 239, l. 4.

⁵³ Mockūnas, L. *Pavargęs herojus. Jonas Deksnys trijų žvalgybų tarnyboje*. Vilnius, 1997, p. 384–385.

⁵⁴ Krušinskas, P. Pakaunės partizanai. *LKA*, t. 26. Kaunas, 1999, p. 73.

⁵⁵ Pečiulaitis, P. *Šitą paimkite gyvą*. Kaunas, 1993, p. 16.

mui, o nesant galimybių to padaryti, sunaikinti vietoje⁵⁶. Bet iš tikrųjų V. Bacevičius buvo kalinamas ir tardomas, nuteistas ir sušaudytas Vilniuje. Tokių kaltinimų priežastys – slogi partizanų aplinka, netiksli informacija, išankstinis įtarumas, sąmoningas trečiųjų asmenų suklaidinimas.

Neaiškumų lieka ir bandant daugiau sužinoti apie karininkus, kurie partizanų dokumentuose įvardyti slapyvardžiais, o patys asmenys neidentifikuoti, todėl sunku ką nors išsiaiškinti. Štai Prisikėlimo apygardos Maironio rinktinės vadas Juozas Paliūnas-Rytas atsiminimuose, rašytuose partizanavimo metu, mini Mažuolių miške (Kėdainių apskritis) veikusio partizanų būrio vadą atsargos j. ltn. Švilpą⁵⁷. Suimtų partizanų tardymo protokole Švilpa nurodytas kaip Balčiūnas, nors tokio atitinkančio pavardę ir biografiją karininko nebuvo, bent nėra apie tokį asmenį duomenų. Arba A. Ramanauskas-Vanagas savo atsiminimuose mini iš nuogirdų, kad Miroslovo miestelio puolimo kautynėms vadovavo atsargos j. ltn. Gudynas⁵⁸. Tai nėra tikslu, nes tokia pavarde karininkas nepartizanavo ir nevadovavo puolimui.

Vytauto apygardos vadas V. Kaulinis-Miškinis laiške Jūros srities vadui J. Žemaičiui rašė: „*Apie kap[itoną] Kunconą štai ką žinau. Jis randasi Biržų apskrityje. Laikosi su keliais vyrais. <...> Visą laiką lindėjo jis vienas. Jokio aktyvaus veikimo visose srityse nerodė. Dabar, kiek girdėjau, nori ir jis šį tą veikti. Iki šio laiko pas jį jokios apygardos nebuvo, nebent dabar atsirado. Šarūnas ir aš rašėm jam laiškus ir kvietėm glaudžiau bendradarbiauti.*“⁵⁹

Apie šį kapitoną J. Žemaitis irgi užsimena laiške: „*gauta informacija galutinai išskleidė mano nepasitikėjimą kapitonu Kunconu(?) ir leitenantu Klevu (su leitenantu Klevu Daujotas buvo pats susitikęs). Juos, o ypač kapitoną Kunconą, aš laikau stipriomis, perspektyviomis jėgomis, galinčiomis veikti daug plačiau nei buvo veikiama iki šiol.*“⁶⁰ Klevas – tai atsargos j. lei-

⁵⁶ Lietuvos partizanų Tauro apygarda (1945–1952 m.): dokumentų rinkinys. Sud. N. Maslauskienė. Vilnius, 2000, p. 104.

⁵⁷ Partizano keliu. Partizano Juozo Paliūno-Ryto prisiminimai. Sud. A. Malinauskaitė, D. Juodis. Vilnius, 2012, p. 56, 69.

⁵⁸ Ramanauskas-Vanagas, A. *Daugel krito sūnų*, p. 35.

⁵⁹ Lietuvos partizanų Vytauto apygardos Tigro rinktinė 1945–1950 m.: dokumentų rinkinys. Vyr. redaktorius K. Remeika, p. 160.

⁶⁰ Gaškaitė-Žemaitienė, N. *Žuvusiųjų prezidentas*. Jono Žemaičio biografija, p. 399.

tenantas, vėliau ejęs įvairias pareigas, Povilas Žilys, o *Kunconas* greičiausiai buvo kpt. Albinas Tindžiulis.

Neaiškumą dėl karininkų laipsnių pasitaiko ir norminiuose partizanų dokumentuose. Štai Tauro apygardos įsakyme minimas Patrimeo rinktinės būrio vadas leitenantas Maurutis-Audra⁶¹. Tai neidentifikuotas partizanas. Arba Žemaičių apygardos Alkos rinktinės vado Juozo Vyganto-Ivanausko 1946 m. įsakyme nurodoma, kad Tirkšlių kuopos vadu skiriamas j. ltn. Aukštaitis, o j. ltn. *Aras* – Tirkšlių kuopos vado pavaduotoju⁶². *Aras* – tai greičiausiai Tirkšlių gimnazijos direktorius Antanas Bučys⁶³, turėjęs atsargos j. leitenanto laipsnį. *Aukštaitis* gali būti Bugenių mokyklos (Mažeikių apskritis) mokyklos vedėjas Artūras Šplitas, bet jis neturėjo karininko laipsnio. Gali būti, kad pats rinktinės vadas „suteikė“ laipsnį dokumente arba norėjo įsisteikti Žemaičių legiono vadovybei⁶⁴.

Netikslumų dėl karininkų laipsnių partizanų dokumentuose galėjo atsirasti dėl keleto priežasčių. Pirmiausia, neturėta tikslios informacijos apie konkretų asmenį pogrindžio sąlygomis, antra, galėjo būti sąmoningai ar nesąmoningai paskleistos klaidingos žinios. Visa tai lėmė konspiracijos dalykai. Neatmestina, kad kai kurie asmenys teigė turintys tokį karinį laipsnį, kokio niekada neturėjo. Anot A. Ramanausko-Vanago, „*Daktaras kariuomenėje nebuvo tarnavęs, tačiau partizanams prisistatė kaip atsargos karininkas*“⁶⁵. Pasigyrimo atvejų dėl autoriteto tarp kovotojų sutvirtinimo irgi galėjo pasitaikyti.

Kai kada partizanų dokumentai padeda nustatyti karininkų likimus. Štai iš Kuršo katilo (Latvijoje) pasitraukė lietuvių 13-ojo policijos bataliono vadas J. Semaška, jo adjutantas Stepas Januševičius ir dar du kariai⁶⁶. Kai kur aiškinama, kad S. Januševičius žuvo 1945–1946 m., tik

⁶¹ *Lietuvos partizanų Tauro apygarda (1945–1952 m.): dokumentų rinkinys*. Sud. N. Maslauskienė, p. 20, 99.

⁶² *Lietuvos partizanų Žemaičių apygarda 1945–1953 m.: dokumentų rinkinys*. Vilnius, 2010, p. 125–127.

⁶³ Ten pat, p. 312.

⁶⁴ Noreika, D. *Partizanų karas Lietuvoje (1944–1953): socialinių struktūrų problema*. Daktaro disertacija, p. 131.

⁶⁵ Ramanauskas-Vanagas, A. *Daugel krito sūnų*, p. 77.

⁶⁶ Bubnys, A. *Lietuvių policijos batalionai 1941–1945 m.* Vilnius, 2017, p. 65.

neaišku, ar partizanaudamas⁶⁷. Tačiau Žemaičių legiono vado J. Semaškos-Rikio 1946 m. kovo 19 d. įsakyme teigiama, kad kpt. Stepas Jonušas įstojo į partizanus 1945-05-09, buvo Žemaičių legiono vado adjutantas, žuvo 1945 m. birželio 23 d. Plungės valsčiaus Kunigaikštienės miške per apsuptį⁶⁸. Įsakymas rašytas atgaline data ir kelia klausimų dėl jo įstojimo į partizanus datos, kuri sutampa su Kuršo grupuotės kapituliacijos data. Ar jis galėjo eiti pareigas dar tik formuojamo Žemaičių legiono štabe? Taigi jo partizanavimas dar kelia klausimų, kurie tirtini.

Partizanų gretose taip pat aptiktume asmenų, kurie mokėsi, bet dėl įvairių aplinkybių nebaigė Karo mokyklos. Tai irgi nedažni atvejai. Štai partizanų būrio vadas iš Biržų krašto Kazys Kalpokas, kuris 1929–1930 m. mokėsi kunigų seminarijoje, o 1930 m. įstojo į Karo mokyklą, bet dėl sveikatos jos nebaigė, nuo 1932 m. mokytojavo⁶⁹. Kartais publicistinėje literatūroje jis klaidingai vadinamas karininku. K. Kalpokas vadovavo apie 150 (?) žmonių būriui, veikusiam Biržų girioje. Partizanai irgi vadino K. Kalpoką kapitonu. Nuo 1946 m. jis gyveno apsirūpinęs fiktyviais dokumentais, bet 1951 m. buvo suimtas ir nuteistas sušaudyti⁷⁰.

Nuodugniai nagrinėdami minimus ir kitus atvejus rastume įvairių neatitikimų. Kaip matome, dėl prieštaringų duomenų ar jų trūkumo kai kurie karininkai galėjo būti neįtraukti į šiuos sąrašus. Jie ir kiti galėtų būti į juos įtraukti atsiradus naujų duomenų, o kai kurie iš sąrašų išbraukti pasitvirtinus, kad jie tik slapstėsi, o ne partizano. Todėl turėtų būti išsamiai patikrintinos konkrečios biografijos, nors vienus ar kitus faktus pagrindžiančių šaltinių ir sunku rasti. Bet šie patikslinimai iš esmės nepaveiktų sąrašo apimties. Papildant ar išbraukiant iš toliau pateikiamo sąrašo kai kuriuos asmenis, šis skaičius svyruotų į vieną ar kitą pusę iki 10 pozicijų.

⁶⁷ Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. 4. Vilnius, 2004, p. 55.

⁶⁸ Lietuvos partizanų Žemaičių apygarda 1945–1953 m.: dokumentų rinkinys, p. 146–147.

⁶⁹ Mokytojas ir partizanas Kazimieras Kalpokas. Artimųjų ir laisvės kovotojų prisiminimai, tyrinėtojų pasakojimai. Sud. V. Deveikienė ir S. Deveikis. Vilnius, 2024, p. 63, 85–86 ir kt.; Archyviniai dokumentai. V rinkinys. Apie nacionalistų antiliaudinę veiklą. Sud. B. Baranauskas, J. Vicas, p. 167.

⁷⁰ Dapšytė-Kriukelienė, O. Kupiškio krašto partizanai. 1944–1953 m. dokumentinė kronika, p. 130–131, 152.

Kitų pagrindžio organizacijų nariai karininkai

Pažymėtina, kad dalis karininkų dalyvavo antisovietiniame pasipriešinime, bet nepasirinko aktyvios ginkluotos kovos arba tik jai ruošėsi, ketino prisijungti susidarius atitinkamoms aplinkybėms, pavyzdžiui, kilus karui tarp Vakarų ir Rytų. Pokario Lietuvoje karo buvo laukiama ir jo galimybe gana visuotinai tikima. Todėl dalis karininkų, gyvendami legaliai ar pusiau legaliai (su fiktyviais dokumentais), priklausė organizacijoms, kurios to meto sąlygomis kūrė kovojančiųjų vienijimo planus, skatino pasyviają rezistenciją.

Sunkiausia apibūdinti Lietuvoje pasilikusių LLA, įkurtos 1941 m., narių karininkų padėtį partizaninio judėjimo atžvilgiu. LLA nariams trauktis į užsienį buvo draudžiama LLA vado įsakymu⁷¹. Ne visi organizacijos nariai jam pakluso arba apie šį įsakymą nieko nežinojo. Kas tie LLA nariai – partizanai ar pagrindinės organizacijos nariai – diskutuotinas klausimas. Sovietų saugumas buvo linkęs apibendrinti: „*Lietuvos buržuaziniams nacionalistams pavyko suburti masiškiausią ginkluotą nacionalistinę organizaciją* – „*Lietuvos laisvės armiją*“ („LLA“). *Vadovaujama buržuazinės Lietuvos kariuomenės karininkų, morališkai ir materialiai remiama katalikų dvasininkijos, „LLA“ sujungė visas reakcines Lietuvos nacionalistų jėgas.*“⁷² Sovietų saugumas buvo linkęs visus ginkluotus pasipriešinimo dalyvius priskirti prie LLA.

LLA, ypač jos narių, įtaka partizaniniam judėjimui Aukštaitijoje ir Žemaitijoje buvo didelė. Nemažai karininkų, išitraukusių į partizaninį pasipriešinimą šiuose regionuose, anksčiau buvo LLA nariai. Dauguma LLA narių nebuvo karininkai, kad ir pats vadas – Kazys Veverskis, baigęs kelis Karo mokyklos kursus, anot jo brolio, išstojo iš jos nusivylęs karininko profesija⁷³. Bet jis sugebėjo įtraukti į pagrindinį darbą karininkus, daugiausia – žemesnio laipsnio. Galėtume priskaičiuoti apie 40 LLA narių, buvusių tikrosios karo tarnybos ir atsargos karininkų, kurie liko Lietuvoje, neskaitant tapusių partizanais. Vieni jų kūrė planus, ieškojo tarpusavio ryšių jau užėjus Raudonajai armijai. Bet vis dėlto didžiojo da-

⁷¹ LLA vado įsakymas Nr. 22, 1944 m. rugpjūčio 15 d. LKA, t. 14. Kaunas, 1995, p. 19.

⁷² *Lietuvos partizanų kovos ir jų slopinimas MVD-MGB dokumentuose 1944–1953 metais*. Sud. N. Gaškaitė, A. Kašėta, J. Starkauskas, p. 644.

⁷³ Veverskis, P. Kazys Veverskis-Senis (1913–1944). LKA, t. 15. Kaunas, 1995, p. 267.

lis laikėsi pasyvios taktikos, gyveno legaliai ar pusiau legaliai, epizodiškai dalyvavo veikloje. Vienas aktyviausių LLA vadovų buvo ltn. Adolfas Eidimtas. Jo reikšmę pripažino ir sovietų autoriai: „*Didelį vaidmenį Lietuvos laisvės armijoje suvaidino Adolfas Eidimtas.*“ Jo pastangomis Šiaulių apskrityje buvo sudaryta stipriausia šalyje organizacija nacių okupacijos metais – LLA⁷⁴. 1945 m. kovo pradžioje A. Kubiliaus ir A. Eidimto iniciatyva buvo įsteigtas LLA Žemaičių legionas ir suformuotas pirmasis jo štabas⁷⁵. Taigi, organizacinėje veikloje jis buvo aktyvus, bet areštas 1945 m. balandžio mėn. pradžioje nutraukė darbą. Esama ir vieno kovinio A. Eidimto veiklos epizodo, kurio detalės dar tikslintinos. Pasak sovietų autorius, A. Eidimtas iš Šiaulių (nes ten štabas buvo sunaikintas) atvyko pas LLA vadą K. Veverskį į jo tėviškę Kalviuose (Veliuonos valsčius). Tuo metu K. Veverskis suplanavo Seredžiaus miestelio puolimą, o gruodžio 1 d. K. Veverskio siūlymu žygiui kaip vienintelis karininkas vadovavo A. Eidimtas. Tai atpasakojant remtasi jį tardant išgautais parodymais⁷⁶. Dabartiniai autoriai sutaria, kad puolimui vadovavo A. Eidimtas. Gruodžio 1 d. 30 partizanų, vadovaujamų A. Eidimto ir K. Veverskio, puolė Seredžių, norėdami išlaisvinti suimtuosius. Išlaisvinta 10 vyrų, paimti jų turėti įvairūs dokumentai, blankai, antspaudai, rašomoji mašinėlė ir kt. Puolimo metu žuvo ar buvo sušaudyti 9 sovietiniai pareigūnai ir aktyvistai, žuvo 1 partizanas. LLA prisidėjimą prie šio veiksmo liudija organizacijos leidinio „Laisvės karžygy“ 3 numeris, kuriame rašoma: „*Seredžiuje visų pirma atsiskaityta su bolševikų aktyvu ir pardsidavėliais <...>*“⁷⁷ Taigi šiuo atveju matome partizanų akciją, todėl kartais sunku atskirti, kur pasipriešinimo dalyvis partizanas, o kur – pagrindinės organizacijos narys, ypač pačioje pradžioje.

Į LLA stoti buvo pakviestas ir atsargos generolas leitenantas Motiejus Pečiulionis, vienintelis tokio laipsnio karininkas, dalyvavęs antisovietiniame pasipriešinime, sovietų valdžiai vėl įsigaliojus Lietuvoje. 1944 m.

⁷⁴ Baranauskas, B. *Raštai*. Vilnius, 1983, p. 206, 208.

⁷⁵ Gečiauskas, G. *Lietuvos partizanų Žemaičių apygarda 1945–1953 m. Lietuvos partizanų Žemaičių apygarda 1945–1953 m.: dokumentų rinkinys*, p. 16.

⁷⁶ Baranauskas, B. *Raštai*, p. 216; Goliakėvičius, M. *Pakėlęs kardą*. Vilnius, 1984, p. 83–84.

⁷⁷ Masaitis, A., Rulevičius, R. *Rezistencija Seredžiaus apylinkėse 1944–1953 metais. Seredžius*. Vyr. red. V. Girininkienė. Vilnius, 2003, p. 200–201.

rugsėjį jis tapo Lietuvos gynimo komiteto, turėjusio vadovauti pasipriešinimui, vienu iš vadovų. Dėl sudėtingų veikimo sąlygų komitetas netaupo vadovaujančiu centru, o jo veikla iš viso nutrūko kitų metų pavasarį. Vėliau M. Pečiulionis slapstėsi vienas (piemenavo), rudenį su kitais bent formaliai atkūrė LLA štabą, bet greitai buvo suimtas ir nuteistas kalėti⁷⁸.

Ne miške gyvenusius LLA vadovus, tarp jų ir karininkus, sovietų saugumas netrukus išsiaiškino ir praktiškai visus aktyviausius suėmė 1945 m., taip jiems net nespėjus prisijunti prie partizanų būrių miškuose. Antai lt. Juozas Babilius-Ridikas, 1941 m. pradėjęs mokytojauti Varlaukyje (Tauragės apskritis), 1942 m., vykdydamas LLA aukštesniosios vadovybės nurodymus, įkūrė Varlaukio apylinkės LLA padalinį, kurio dalis narių vėliau įsiliejo į partizanų Lydžio rinktinę⁷⁹. Taip pat jis kūrė struktūras Tauragės apskrityje dar iki įsigalint sovietų valdžiai⁸⁰, bet pats netapo (nesuspėjo tapti) partizanų, nes sausio mėnesį buvo suimtas ir nušautas etapuojant į kalinimo vietą.

Dėl sovietų saugumo veiklos jau 1945 m. pavasarį iš viso neliko LLA centrinių struktūrų. LLA nariai veikė pavienėse vietovėse. O kai kur ginkluotojo pasipriešinimo struktūrų pavadinimas LLA buvo tik simbolinis. Tačiau visa tai nenuneigia LLA reikšmės organizuojant pasipriešinimą nacių okupacijos metais. Bet pokario metais legaliai ar pusiau legaliai gyvenusių LLA narių karininkų įtaka daugiau nagrinėtina organizaciniu lygmeniu, o ne jų indėlį vertinant praktinėje partizanų veikloje, nors keletą aktyvesnių LLA narių su tam tikromis išlygomis galima būtų įtraukti į karininkų partizanų sąrašą.

LLA nebuvo vienintelė organizacija, siekusi suvienyti pasipriešinimą. Štai kai kurie Lietuvos fronto Kęstučio organizacijos (įkurta 1942 m.) nariai (J. Vitkus, Z. Drunga) tapo partizaninio judėjimo vadais Pietų Lietuvoje. Šios organizacijos Utenos štabo viršininkas mjr. Bronius Vaivada gimnazijoje dirbo mokytoju, bet grįžus sovietų valdžiai tiesiogiai neišitraukė į ginkluotąjį pasipriešinimą. 1944 m. besiformuojančios Tigro

⁷⁸ Kuodytė, D. Lietuvos laisvės armija ir jos reikšmė pokario pasipriešinimui. *LKA*, t. 14. Kaunas, 1995, p. 12; Lesčius, V. Gen. M. Pečiulionis: „Vieną galvą turiu ir ją tik už Lietuvą padėsiu...“ *Kardas*, 1993, Nr. 1, p. 6.

⁷⁹ *Aitvarai. Kęstučio apygardos partizanai*. Ats. red. J. Girdzijauskas. Kaunas, 1996, p. 72.

⁸⁰ Kasparas, K. *Lietuvos karas. Antroji Sovietų Sąjungos agresija. Pasipriešinimas. Ofensyvinės gynybos tarpsnis. 1944 m. vasara–1946 m. pavasaris*. Kaunas, 1999, p. 127.

rinktinės vadas jam buvo paskyręs koordinuoti pasipriešinimą Utenoje, parengti planą⁸¹, bet 1945 m. (ar 1944 m. pabaigoje) B. Vaivada su šeima persikėlė į Panevėžį, kur įsidarbino mokytoju ir ten tais pačiais metais buvo suimtas⁸². Kai kuriais duomenimis, jis bendradarbiavo su LLA dėl bendros veiklos ir susijungimo su Kęstučio organizacija⁸³, nors sovietmečio spaudoje klaidingai rašyta, kad „Užpalių apylinkėje bandai vadovavo pusiau legaliai gyvenantis <...> majoras Vaivada“⁸⁴. Panevėžyje su kitais jis kūrė Vieningą Lietuvos sąjūdį⁸⁵.

Būta ir kitų mažesnių antisovietinių organizacijų, susikūrusių jau sovietų valdžios metais. Pavasarį Utenos apskrityje susikūrė savarankiška Lietuvos partizanų sąjunga (LPS). Ši sąjunga plėtė savo veiklą Utenos apskrities Užpalių valsčiuje ir Rokiškio apskrities Jūžintų ir Svėdasų valsčiuose⁸⁶. Organizacijos vadovai veikė Vilniuje ir planavo įkurti komitetus kituose miestuose. LPS galėjo priklausyti 3 atsargos j. leitenantai: Henrikas Bankauskas-Barzda, Juozas Čepaitis-Šešioliška, Aleksandras Perednis-Klevas, aspirantas Zigmas Petrauskas-Beržas ir j. ltn. Kostas Petriškis. Bet veikla iš Vilniaus po susitikimų su vietos partizanais išsiplėtė tik į Valkininkų valsčių. Nuo organizacijos į Dūkiją vadovauti partizanams buvo atsiųstas j. ltn. L. Tarasevičius-Lūšis. Jis suvienijo partizanus ir pradėjo vadovauti Geležinio Vilko rinktinei⁸⁷ (dėl jos steigimo buvo sutarta per susitikimus su LPS atstovu), veikusiai Valkininkų, Onušio, Eišiškių valsčiuose. Organizacijos veikla nutrūko 1945 m. birželio mėn., suėmus LPS štabo narius.

1946 m. sausio mėn. Vilniuje Lietuvos tautinę tarybą (LTT) organizavo buvęs kapitonas Jonas Noreika, pasivadinęs *Generolu Vėtra*. Pogrindi-

⁸¹ Vilutis, L. *Likimo mozaika*. Kaunas, 1992, p. 117, 125.

⁸² Ašmenskas, V. Aviacijos majoras Bronius Vaivada. *Kardas*, 2000, Nr. 2, p. 3; *Laisvės kovotojų prisiminimai*. VIII dalis. Sud. R. Kaunietis. Vilnius, 2010, p. 288.

⁸³ *Aukštaitijos partizanų prisiminimai*. VI dalis. Sud. R. Kaunietis. Vilnius, 2008, p. 189; *Laisvės kovotojų prisiminimai*. VIII dalis. Sud. R. Kaunietis. Vilnius, 2010, p. 317.

⁸⁴ Kalytis, B. Gyvenimą pradedu iš naujo. *Kolektyvinis darbas*, 1960, gruodžio 18, p. 3.

⁸⁵ Kasparas, K. *Lietuvos karas. Antroji Sovietų Sąjungos agresija. Pasipriešinimas. Ofenzyvinės gynybos tarpsnis 1944 m. vasara–1946 m. pavasaris*, p. 362.

⁸⁶ Gaškaitė, N., Kuodytė, D., Kašėta, A., Ulevičius, B. *Lietuvos partizanai 1944–1953 m.*, p. 295.

⁸⁷ Kasparas, K. *Lietuvos karas. Antroji Sovietų Sąjungos agresija. Pasipriešinimas. Ofenzyvinės gynybos tarpsnis 1944 m. vasara–1946 m. pavasaris*, p. 535.

nė organizacija turėjo tikslą – suvienyti pasipriešinimo judėjimą ir kitų didelių planų. J. Noreika ketino įtraukti į organizaciją žymius visuomenės veikėjus, tarp jų ir buvusius karininkus. LTT irgi numatė kovotojams suteikti karinius laipsnius⁸⁸. Dėl konspiracijos stokos organizacija egzistavo tik tris mėnesius, nes kovo mėn. pagrindiniai nariai buvo suimti. Iki arešto spėta susisiekti tik su Žem. aičių legiono vadu J. Semaška-Liepa.

Taigi iš viso galėjo būti 50–60 karininkų (daugiausia atsargos j. leitenantų), kurie priklausė įvairaus dydžio ir įvairios veiklos antisovietinėms pagrindinėms organizacijoms jau atėjus sovietų valdžiai į Lietuvą, bet aktyviausiųjų karininkų veikla buvo daugiau organizacinė, siekiant suvienyti prasidėjusį pasipriešinimą, tačiau 1945–1946 m. to padaryti nepavyko.

Bendrojo karininkų, dalyvavusių partizaniniame judėjime, skaičiaus vertinimas

Dėl bendrojo karininkų partizanų gretose vaidmens jau buvo kilę diskusijų periodikoje. Į klausimą, daug ar mažai jų buvo, skirtingos pusės pateikė skirtingus atsakymus. Kritiškai į karininkijos vaidmenį partizaniniame judėjime pažvelgė istorijos tyrėjas Vytautas Voveris. Anot jo, „*Tauta spontaniškai kyla į kovą, kuriasi partizanų daliniai. O ką veikia mūsų karininkai? Jie bėga iš Lietuvos su „narsiaisiais“ generolais priešakyje*“. Jis konstatavo, kad partizaniniame judėjime dalyvavo vienetai ir taip sukritikavo karininkus, pasitraukusius į Vakarus, remdamasis rašytoju Antanu Škėma, kuris autobiografijoje rašė: „*Skeptiškai vertinu išeivijoje esančių kariškių skelbiamą heroizmą*.“⁸⁹ Toliau plėtodamas šią temą, V. Voveris kaip argumentą pasitelkė skaičius. Jis pateikia šiuos duomenis: 1935 m. Lietuvos kariuomenės algoms išleista 13,5 mln. Lt. Darbininkas gaudavo 100 Lt, mokytojas – 200–300 Lt, ką tik baigęs Karo mokyklą j. leitenantas – 400 Lt. Ir prieina prie išvados, kad 1940 m. paaiškėjo, jog pinigai išmetami „*į balą*“⁹⁰. Taip pat jis suabejojo karininkijos drausme dėl jos dalyvavimo prieškario pučiuose. Daroma prielaida, kad į Karo mo-

⁸⁸ Ašmenskas, V. *Generolas Vėtra*, p. 61–62; LSSR MGB pranešimas apie agentūrinį-operatyvinį ir tardymo darbą 1946 m. kovo mėn. *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 184, l. 114–115.

⁸⁹ Voveris, V. Klausimai be atsakymų?! *Kardas*, 1997, Nr. 1–2, p. 10.

⁹⁰ Voveris, V. Buvo du Stravinskai. *Karys*, 1997, Nr. 3, p. 10.

kyklą buvo stojama ne iš patriotizmo, bet visiškai kitais tikslais⁹¹. Tai lyg ir pagrindžia dar anksčiau literatūroje skelbtą teiginį, kad, kadangi „*Karo mokykloje nereikėjo mokėti už mokslą, tad į ją stojo daug neturtingų jaunuolių, kurie neturėjo pakankamai lėšų tęsti studijas universitete*“⁹².

Dėl karininkijos vaidmens partizaniniame judėjime nenorėjo sutikti buvęs karininkas Antanas Navaitis, netiksliai išvardinęs karininkus (tarp jų ir dalyvavusius, ir nedalyvavusius pasipriešinime), kuris oponuodamas pabrėžė: „*Taigi ne vienetai, kaip jūs teigiate, bet dešimtys.*“ O paskui pasirėmė savo skaičiavimais, kad 1940–1941 m., neišsamiais duomenimis, buvo sunaikinta 40 proc. karininkų. Niekur nesikišusių buvo tik 26, arba 1,5 proc., pasitraukusių į Vakarus – apie 200, t. y. 10,5 proc.⁹³ Skaičiai, savaime aišku, netikslūs, o teiginiui dėl „dešimčių“, dalyvavusių pasipriešinime, galima pritarti.

Tuo metu dar nebuvo sudaryti Lietuvos kariuomenės karininkų sąrašai, todėl buvo sunku diskutuoti remiantis kažkokiais (net apytiksliais) skaičiais. Savo ruožtu partizanai, kaip kaimo žmonės, dažnai buvo linkę pažerti kritikos buvusiai karininkijai, nenorėjusiai prisijungti prie ginkluotos kovos, bet kartu pripažinti karininkų, prisijungusių prie pasipriešinimo, autoritetą ir vaidmenį.

Kodėl būtent tiek buvo karininkų, įstojusių į partizanų gretas? Galime ieškoti priežasčių analizuodami skaičius. 1940 m. kovo 1 d., Lietuvos kariuomenės štabo žiniomis, ginkluotuosiose pajėgose tarnavo 1817 karininkų ir 30079 kareiviai. Visuotinės mobilizacijos metu galima buvo apginkluoti 150 tūkst. karių. Krašto apsaugos reikalams buvo skiriama apie 25 proc. valstybės biudžeto lėšų, 1939 m. – 87 mln. litų⁹⁴. 1940 m. birželio 1 d. kariuomenėje buvo 28 005 žmonės – 26 084 kariai, iš jų 1728 karininkai, 2091 liktinis, ir 2031 civilis tarnautojas⁹⁵. Kaip matome, skirtingais mėnesiais karininkų skaičius buvo nevienodas.

Iki sovietinės invazijos 1940 m. Karo mokykla išleido 20 tikrosios

⁹¹ Ten pat, p. 10.

⁹² Girnius, K. *Partizanų kovos Lietuvoje*, p. 67.

⁹³ Navaitis, A. Atsakymai į klausimus. *Kardas*, 1997, Nr. 5–6, p. 26.

⁹⁴ Liauška, V. Katastrofa. Lietuvos kariuomenės likvidavimo epizodai. *Laikas ir įvykiai*, 1990, Nr. 6, p. 15.

⁹⁵ Knezys, S. *Lietuvos kariuomenės naikinimas (1940 m. birželio 15 d.–1941 m.)*. Prieiga per internetą: <https://www.genocid.lt/GRTD/Tremtis/stasys.htm> [žiūrėta 2025-01-07].

karo tarnybos karininkų ir 14 aspirantų laidų, iš viso buvo parengti 1905 tikrosios karo tarybos (iš jų 40 karininko laipsnis buvo suteiktas daliniuose pagal dalinio vado atestaciją) ir 2585 atsargos karininkai⁹⁶. 1940 rugpjūčio 19 d. Karo mokyklos XXI laidą baigė 72 kariūnai. 1940 m. Karo mokyklos nesusėję baigti 284 15-osios aspirantų laidos kariūnai-aspirantai⁹⁷. Apskritai dauguma aspirantų baigė kursą ir tik nedidelė jų dalis vėliau laikinai ar nuolatinai buvo priimti į tikrąją karo tarnybą. Kalbant apie visus minėtus skaičius, čia nepriskaičiuoti karininkai, kurie baigė Rusijos karo mokyklas I pasaulinio karo metais ar anksčiau ir įsiliejo į besikuriančią Lietuvos kariuomenę jau įgiję kokį nors karinį laipsnį. Bet 1940 m. daugelis jų buvo vyresnio amžiaus ir jau išėję ar išleisti į atsargą.

Jei palyginsime bendrąjį ir įsijungusių į partizaninį judėjimą karininkų skaičių, pamatysime, kad ginkluotajame pasipriešinime dalyvavusių karininkų skaičius sudarys mažiau nei 10 proc. nuo bendrojo karininkų skaičiaus, o dar mažesnę procentą (tiksliau – procento dalį) – nuo bendrojo partizanų skaičiaus (nors jis nėra galutinai aiškus, bet skaičiuojama dešimtimis tūkstančių). D. Noreika, nagrinėdamas 3 partizanų kuopų, 1 būrio ir 2 rinktinių (skirtingų regionų) asmeninę sudėtį, nustatė, kad jose kovojo tik 2 karininkai, kas sudarė 0,2 proc. visų kovotojų⁹⁸. Tai atspindi bendrąsias viso krašto tendencijas. Daugiau karininkų buvo skiriama į vadovaujamas pozicijas. Tarp sričių, apygardų vadų, 1949 m. LLKS tarybos deklaracijos signatarų 35 proc. buvo karininkų ir aspirantų⁹⁹. Kodėl taip įvyko? Galima rasti bent kelias svarbesnes priežastis.

Pirmiausia reikėtų įvertinti sovietų represijas prieš Lietuvos karininkiją. Nors 1940 m. Lietuvos kariuomenė nepasipriešino ginklu, bet sovietų valdžia nepasitikėjo buvusiais karininkais. Sovietų saugumo struktūros pastebėjo augantį karininkų nepasitenkinimą ir grindė savo nepasitikėjimą išankstinėmis ideologizuotomis nuostatomis – visur matė priešus. 1940 m. NKVD konstatavo, kad „*labiausiai priešiška karininkija pasi-*

⁹⁶ Žigaras, F. *Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema 1919–1940*, 1 dalis. Vilnius, 2018, p. 203.

⁹⁷ Ten pat, p. 293–294.

⁹⁸ Noreika, D. *Partizanų karas Lietuvoje (1944–1953): socialinių struktūrų problema*. Daktaro disertacija, p. 131.

⁹⁹ Žilytė, E. Partizanų vadų kolektyvinė biografija. *Lietuvos istorijos studijos*, t. 38. Vilnius, 2016, p. 95.

*traukė į pagrindį ir ruošiasi rimtesniems antisovietiniams išpuoliams*¹⁰⁰. O vienoje pažymoje konstatuota: „*Jei tik galėtų, karininkai šimtais eitų už kordono pas vokiečius.*“¹⁰¹

Dėl tokio nepasitikėjimo iš karto po 1940 m. birželio įvykių prasidėjo kariuomenės valymai, t. y. karininkų atleidimai iš tarnybos, kurie rudenį dar suintensyvėjo, ir „įtartinų“ asmenų areštai. Iki 1940 m. rugpjūčio pabaigos buvo suimtas 21 karininkas¹⁰². Didžiausia areštų banga – 1941 m. birželio 14–15 d., kai buvo suimtas ir išvežtas į Norilsko lagerius 271 karininkas, tarnavęs 29-ajame teritoriniame korpuse¹⁰³. Taip sovietų valdžia stengėsi eliminuoti potencialiai galinčius priešintis karininkus. Bet Vokietijos–SSRS karo pradžia parodė, kad dauguma karininkų nepasirinko traukimosi į Rytus kelio. Vieni sukilo ir priešinosi Raudonajai armijai, kiti, nutaikę patogų momentą, iš armijos pasitraukė (tuo metu vartotas terminas „atsipalaidavo“) ir pasidavė žygiuojančiai Vokietijos kariuomenei. Prieš SSRS ir Vokietijos karą vyko ne tik tarnaujančių, bet ir į atsargą paleistų karininkų areštai.

Enciklopedinio žinyno „Lietuvos kariuomenės karininkai“ autorių sudarytame *Sovietinių okupacijų metais vykdyto genocido aukų ir nuken-tėjusių karininkų sąrašė 1873 pavardės*¹⁰⁴. Tai – bendri skaičiai, nes į sąrašą įtraukti ir partizaninėje kovoje žuvusieji, ir išvaduo tieji ar išsivadavusieji iš kalėjimo 1941 m. SSRS–Vokietijos karo pradžioje (tokių buvo apie 130), trumpai buvę suimti ir pan. Sąrašas apima suimtuosius prieš Vokietijos–SSRS karą ir po jo. Suimtieji prieš karą neturėjo galimybių įsijungti į partizaninį pasipriešinimą. Kitas klausimas – dėl suimtųjų po karo. Kartais iš sovietų saugumo dokumentų neaišku, ar suimtieji po karo dalyvavo rezistencijoje, ar tik buvo tuo apkaltinti. Būta tiek vienu, tiek kitų atvejų. Į sąrašą taip pat įtraukti žuvusieji kovoje, kaip antai: 1941 m. daly-

¹⁰⁰ Knezys, S. *Lietuvos kariuomenės naikinimas (1940 m. birželio 15 d.–1941 m.)*. Prieiga per internetą: <https://www.genocid.lt/GRTD/Tremtis/stasys.htm> [žiūrėta 2025-01-07].

¹⁰¹ Matusėvičius, J. Lietuvių karių priešinimasis sovietinimo politikai (1940–1941). *Karo archyvas*, t. 15. Vilnius, 1998, p. 188.

¹⁰² Knezys, S. *Lietuvos kariuomenės naikinimas (1940 m. birželio 15 d.–1941 m.)*. Prieiga per internetą: <https://www.genocid.lt/GRTD/Tremtis/stasys.htm> [žiūrėta 2025-01-07].

¹⁰³ Ten pat.

¹⁰⁴ *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 10. Vilnius, 2015, p. 239; Zabielskas, V. *Lietuvos kariuomenės karininkai – sovietinės ir nacistinės okupacijų aukos*. Vilnius, 2021, p. 6–7.

vavusieji Birželio sukilime (žuvo apie 9), tarnavusieji lietuvių savisaugos daliniuose, dažniausiai kovoję su sovietiniais partizanais už Lietuvos ribų (žuvo apie 15 karininkų¹⁰⁵), taip pat žuvę tarnaudami Vietinėje rinktinėje (apie 4), Tėvynės apsaugos rinktinėje (apie 4) ar kitomis kovos aplinkybėmis. Juos tiesiogiai vadinti sovietinių represijų aukomis nederėtų, nes jie žuvo ginkluotoje kovoje. Vis dėlto prieškario represijos sumažino karininkų, potencialiai galėjusių dalyvauti partizaninėje kovoje, skaičių.

Kita priežastis, lėmusi karininkijos dalyvavimą ginkluotojoje rezistencijoje, – emigracija į Vakarų. Karininkai pradėjo bėgti nuo sovietinės realybės jau 1940 m. vasarą, ir tai tęsėsi iki karo pradžios. Beveik visi tuo metu bėgo į kaimyninę Vokietiją. Ne visiems pavyko. Pavyzdžiui, 1941 m. pavasarį div. gen. Stasiui Raštikiui pasisekė, o aviatorius brg. gen. Antanas Gustaitis buvo suimtas. Iš 1940–1941 m. pabėgusių daugelis grįžo į Lietuvą karo metais. Bet didžiausi karo pabėgėlių srautai pasitraukė iš Lietuvos artėjant Raudonajai armijai. Tarp masiškai bėgančių buvo ir Lietuvos karininkų, kurie vėliau gyveno emigracijoje įvairiuose kontinentuose. Jau minėto enciklopedinio žinyno „Lietuvos kariuomenės karininkai“ autorių sudarytame I užsienį pabėgusių karininkų sąrašė 1814 asmenų¹⁰⁶. Emigracija sumažino bendrąjį karininkų, likusių Lietuvoje ir kartu galėjusių dalyvauti ginkluotajame pasipriešinime, skaičių. Pasiekę Vakarų sąjungininkų teritoriją, jie negrįžo atgal, nors dalis partizanų vadų laukė sugrįžtančiųjų. Dzūkų grupės vadas, buvęs plk. ltn. J. Vitkus-Kazimieraitis, susitikęs su iš Vakarų grįžusiu ir atgal vykstančiu Jonu Deksnium, paprašė jo atsiųsti į štabą karininkų, nes trūksta vadovaujančių kadru, o šis pažadėjo, grįžęs į užsienį, pranešti ten apie reikiamą pagalbą¹⁰⁷. 1945 m. lapkričio 28 d. jų susitikimo protokole konstatuotas „trūkumas aukštesniųjų karininkų, sugebančių dirbti Štabų organizacinį ir vadovaujančią darbą, ir sutarta“, kad (J. Deksnys ir Karolis Valiulis) „padės pastangų, kad galėtų iš užsienio grįžti būtiniausiai reikalingi aukštesni

¹⁰⁵ Zizas, R. Savisaugos batalione (lietuvių savisaugos (apsaugos) batalionų karių nuostoliai Vokietijos–SSRS karo metu (1941–1945). *Karo archyvas*, t. 19. Vilnius, 2004, p. 268–343 ir kt.

¹⁰⁶ *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 10, p. 163.

¹⁰⁷ *Archyviniai dokumentai. VI rinkinys. Buržuazinių nacionalistų gaujų siautėjimas Dzikijoje*. Sud. V. Ditkevičius, p. 17.

*karininkai*¹⁰⁸. Aišku, šių pažadų įgyvendinti jie neturėjo galimybių. Grįžimo atvejų buvo labai mažai. Štai 1946 m. britų žvalgybos padedami su minėtu J. Deksniu į Lietuvą trumpam grįžo buvęs leitenantas Vytautas Stanevičius. Po susitikimų su Tauro apygardos partizanis jis kartu su žmona išvyko į Vakarų¹⁰⁹. Ten V. Stanevičius parengė pranešimą, pilną fantastiškų žinių, kas visam laikui pakirto britų žvalgybos pasitikėjimą juo¹¹⁰. 1951 m. į Lietuvą su desantu grįžo žurnalistas, atsargos j. ltn. Julijonas Būtėnas-Margis, bet po mėnesio jis ir Tauro apygardos partizanas žuvo bunkeryje¹¹¹. 1952 m. suviliotas sovietų pažadų iš Didžiosios Britanijos į Lietuvą repatrijavo buvęs atsargos ltn. Povilas Kazakevičius (karo metais Eišiškių apskrities viršininkas) ir iš karto pateko į filtracijos lagerį. Po tardymų buvo nuteistas 25 metus kalėti, į Lietuvą grįžo 1968 m.¹¹² Tai gi grįžusiųjų iš užsienio buvo vienetai.

Masinės sovietinės represijos ir masinė emigracija buvo svarios priežastys, dėl kurių tiek mažai karininkų dalyvavo partizaniniame judėjime. Bet reikėtų įvertinti ir Lietuvoje pasilikusiųjų poziciją. Galbūt dalis ketino (kai kurie ilgiau svarstė) tai padaryti, bet nesuspėjo, nes buvo suimti, kaip buvęs aspirantas Antanas Gogelis, priklausęs LLA. Po mokymų Vokietijos desantininkų mokykloje 1945 m. sausio 21 d. jis su grupe buvo nuleistas Salamiesčio apylinkėse, Vabalninko valsčiuje. Grupė buvo aprūpinta ginklais, pinigais, dokumentais. Bet jau sausio 21 d. naktį per susišaudymą su SSRS karinės specialiosios tarnybos „Smerš“ grupe A. Gogelis buvo sužeistas ir suimtas, o po tardymų birželio 27 d. nuteistas sušaudyti¹¹³.

Prie partizanų neprisijungė net tie, kurie turėjo pagrindinio darbo per pirmąjį sovietmetį ir nacių okupaciją patirties ir kuriems grėsė represijos. Štai 1941 m. dalyvavęs Lietuvos aktyvistų fronto veikloje, o karo metais antinacinėje rezistencijoje kpt. Petras Gužaitis po karo neprisijungė prie

¹⁰⁸ Tauro apygardos štabo dokumentai. *LKA*, t. 1. Kaunas, 1991, p. 10.

¹⁰⁹ Mockūnas, L. *Pavargęs herojus. Jonas Deksnys trijų žvalgybų tarnyboje*, p. 170.

¹¹⁰ Ten pat, p. 200.

¹¹¹ *Sakalai parszkrido: Julijonas Būtėnas atminties liudijimuose*. Sud. V. Kazilionytė. Kaunas, 2008.

¹¹² Indrašius, V. *Nepriklausomybės riteriai*. Vilnius, 1998, p. 102–103; P. Kazakevičiaus baudžiamoji byla. *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. P17502.

¹¹³ Dapšytė-Kriukelienė, O. *Kupiškio krašto partizanai. 1944–1953 m. dokumentinė kronika*, p. 80–81.

partizanų, bet slapstėsi bunkeryje tėviškėje, kol 1948 m. buvo suimtas ir nuteistas. Sovietų propagandinėje literatūroje jis pristatytas ne kaip „eilinis“, o kaip „užkietėjęs nacionalistas“¹¹⁴. Arba karo aviacijos majorai Petras Masys ir Balys Brazys, ltn. Aleksandras Kostkus-Kostkevičius, kurie kartu su kitais lakūnais 1941 m. nevykdė sovietų įsakymo skristi į Rytus, nusileido prie Ukmergės ir pasidavė vokiečiams. Karo pabaigoje jie nepasitraukė į Vakarų, o liko gyventi Lietuvoje. 1950 m. LSSR MGB Antrasis skyrius užvedė jiems bylą¹¹⁵. Dar, be įtarimų dėl karo pradžios įvykių, P. Masys kaltintas, kad 1944 m. vadovavo LLA organizacijai Šiaulių apskrityje. Tai jis per tardymus neigė. Dar galima pasakyti, kad su juo bandė susisiekti partizanų vadas J. Žemaitis, bet P. Masys į susitikimą neatvyko¹¹⁶. Visi minimi lakūnai buvo nuteisti kalėti. Prieš tai jie buvo įsidarbinę (dirbo ūkio darbus), bet vis tiek pakliuvo į sovietų saugumo akiratį.

Bandė slapstytis ir tie, kurie tarnavo lietuvių savisaugos batalionuose. Sovietų valdžia juos įtarė dalyvavus karo nusikaltimuose, ir už tai jiems grėšė griežtos bausmės. Vienam kitam pavyko slapstytis kelis dešimtmečius. Štai ltn. Zenonas Kemzūra gyveno svetima pavarde iki 1960 m., dirbo įvairius ūkio darbus (geležinkelyje, miškų ūkyje ir kt.), bet nesilegalizavo. Jau suimtas jis parašė: „*Su jokiomis bandomis ryšio neturėjau ir miške nebuvau.*“¹¹⁷ Dar ilgiau, iki 1978 m., slapstėsi j. ltn. Jonas Mečys Plungė, tarnavęs Tautinio darbo apsaugos batalione, vėliau savisaugos batalione. Po karo jis gyveno pusiau legaliai (turėjo fiktyvius dokumentus), sėdėjo lageryje už visai kitą veiklą¹¹⁸. Šie pavyzdžiai rodo, kad prie partizanų neprisijungė net tie, kuriems grėšė areštai ir griežtos bausmės.

¹¹⁴ *Archyviniai dokumentai. V rinkinys. Apie nacionalistų antiliaudinę veiklą.* Sud. B. Baranauskas, J. Vicas, p. 7.

¹¹⁵ Bagušauskas, J. Lietuvos kariai sovietiniame 29-ajame korpuse. *Lietuva Antrajame pasauliniame kare.* Sud. A. Anušauskas, Č. Laurinavičius. Vilnius, 2007, p. 536–537.

¹¹⁶ Žemaitis, J. Apybraiža apie pagrindžio organizaciją nuo BDPS sužlugimo iki pastarojo meto. *LKA*, t. 7. Kaunas, 1993, p. 80.

¹¹⁷ Z. Kemzūros 1960 m. kovo 12 d. gyvenimo aprašymas. *LYA*, f. 3377, ap. 55, b. 53, l. 195–196.

¹¹⁸ Knezys, S. Lietuvos kariuomenės jaunesnysis leitenantas Jonas Mečys Plungė (1910–1979). *Kardas*, 2000, Nr. 2, p. 11–12.

Galima manyti, kad dauguma Lietuvoje pasilikusių (jų tikslų skaičių dar reikėtų nustatyti, bet galėjo būti keli šimtai, jei ne daugiau) karininkų pasirinko gyventi legaliai, pusiau legaliai (apsirūpinę fiktyviais dokumentais) arba nelegaliai (slapstėsi). Daug ką sudėtingomis sąlygomis lėmė individualus apsisprendimas. Dalis buvusių karininkų įsidarbino buhalteriais, sąskaitininkais ar eiliniaus darbininkais, t. y. dirbo įvairius įprastus darbus, kad neatkreiptų į save pašalinių dėmesio. Galbūt sprendimui neprisijungti prie ginkluotojo pasipriešinimo padarė įtaką jų požiūris į šią kovą esamomis sąlygomis kaip į neperspektyvią, permainingą laukimo poziciją, represijų baimę, šeiminei padėčiai, sveikatos būklei ir kt. Bet asmeniniai sprendimai, kuriuos veikė objektyvios ir subjektyvios aplinkybės, lėmė tokį karininkų partizanų gretose skaičių.

Apbendrinant galima teigti, kad bendrą karininkų lietuvių partizanų gretose skaičių reikėtų vertinti sovietinių represijų, taikytų karininkams, karininkų emigracijos į Vakarų, likusiųjų Lietuvoje asmeninių apsisprendimų kontekste. Tai priežastys, kurios lėmė karininkų ginkluotajame pasipriešinime skaičių.

Kitų sukarintų struktūrų karininkai tarp partizanų

Partizanų gretose buvo ir kitų sukarintų struktūrų karininkų, ne-skaitant tų, kurie turėjo Lietuvos karininko laipsnį ir vėliau tarnavo kitose įstaigose, ir jie taip pat pateko į partizanų karininkų sąrašą (pvz., J. Stravinskas-Žiedas, K. Bandžius-Pakarklis, P. Januškevičius-Tėvas ir kt.). Partizanų daliniuose daugiausia buvo buvusių policijos ar pasienio policijos karininkų. Antai 1945 m. LLA atsiuntė iš Vilniaus vadovauti Didžiosios Kovos rinktinei karininką Mečislovą Kestenį (Karecką)-Serben-tą. Jis buvo Lietuvos kariuomenės puskarininkis, bet karo metais tarnavo policijoje ir greičiausiai buvo gavęs policijos karininko laipsnį. Vienuose šaltiniuose jis vadinamas kapitonu, kituose – majoru¹¹⁹. Tas nėra tikslu, jis greičiausiai turėjo policijos leitenanto laipsnį, būdamas Lietuvos kariuomenės puskarininkiu.

Žemaitijoje partizanų junginiams vadovavo policijos kapitonas Juozas Vygantas-Ivanauskas, tarnavęs policijoje Lietuvos Respublikos ir nacių okupacijos metais. 1945–1947 m. jis vadovavo Alkos rinktinei. 1947 m.

¹¹⁹ Abromavičius, S., Kasparas, K., Trimonienė, R. *Didžiosios Kovos partizanai*, p. 32.

laikė save Žemaičių apygardos vadu. Jis papuolė į MGB organizuoto neva pagrindinio centro provokacijos, kai tapo nereikalingas, buvo suimtas ir nuteistas. Galima būtų rasti dar keletą pavardžių, bet tai bus vienetiniai atvejai.

Dar buvo ir kitų tautybių karininkų, veikusių kartu su lietuvių partizanais, bet jie neužėmė kokių nors vadovaujamų postų. Jų karinė patirtis buvo naudingiausia partizanams. Tai taikytina ir Vokietijos kariuomenės karininkams, kurie atsiliko nuo fronto, slenkančio į Vakarų, ar pabėgo iš karo belaisvių stovyklų. Verčiami aplinkybių, jie įstojo į partizanų būrius ir partizanavo. Štai keletas pavyzdžių. Vyčio apygardos vado Danieliaus Vaitelio adjutantas buvo Vermachto leitenantas Vilius-Vilkas¹²⁰, Žemaičių apygardos štabo narys – karo lakūnas kapitonas Vilhelmas Stambekas, 1947 m. žuvęs kartu su kitais štabo nariais¹²¹. 1945 m. gruodžio 27–28 d. Antazavės miško (Zarasų apskritis) kautynėse dalyvavo ir patarinėjo vokiečių karininkas medikas Henrikas Hovė¹²². Tokių partizanavusių vokiečių karininkų galime rasti ir daugiau, bet jų buvo ne daugiau kaip kelios dešimtys. Dzūkijoje, kurios dalis prieš karą buvo Lenkijos sudėtyje, partizanų gretose kovojo buvęs Lenkijos kariuomenės karininkas. Dainavos apygardos vadas A. Ramanauskas-Vanagas atsiminimuose mini Marcinkonių batalione partizanavusių Lenkijos kariuomenės leitenantą, slapyvardžiu Juozas, kuris parengė partizanų mokymo medžiagą, žuvusį 1947 m., jį apibūdinamas kaip sumanų ir taktišką eilinių kovotoją¹²³. Vėlesnis apygardos vadas Lionginas Baliukevičius-Dzūkas dienoraštyje mini partizanavusių lenkų karininką Audrą¹²⁴. Neaišku, ar čia tas pats asmuo. Vardijant tokius pavyzdžius reikėtų sukonkretinti – kita-taučių karininkų tarp lietuvių partizanų buvo vienetai.

¹²⁰ Taleikienė, A. Vyčio apygardos kūrimasis 1944–1947 m. pirmojoje pusėje. *Lietuvos archyvai*, t. 8. Vilnius, 1997, p. 88.

¹²¹ *Lietuvos partizanų Žemaičių apygarda (1945–1953 m.)*. Dokumentų rinkinys. Vilnius, 2010, p. 23.

¹²² Antazavės mūšis. Nežinomo partizano užrašai 1945 m. gruodžio 27–28 d. *LKA*, t. 33. Kaunas, 2003, p. 65.

¹²³ Ramanauskas-Vanagas, A. *Daugel krito sūnų*, p. 161, 185.

¹²⁴ *Liongino Baliukevičiaus Partizano Dzūko dienoraštis 1948 m. birželio 23 d.–1949 m. birželio 6 d.* Parengė A. Kašėra. Vilnius, 2002.

Karininkų parama partizaniniam judėjimui

Kai kurie karininkai negyveno, kaip kiti partizanai, slapstydami miške, bet pasipriešinimo judėjimui teikė vienkartinę arba nuolatinę paramą. Kai kurie iš jų pačių partizanų buvo įtraukti į pagrindinį darbą 1945–1948 m., nors tuo metu gyveno legaliai. Partizanų vienetų vadai stengėsi suvienyti pasipriešinimą, įkurti bendrą vadovaujantį centrą. O pritraukti karininkiją buvo vienas būdų šios kuriamos vieningos organizacijos autoritetui pakelti, ypač žinomesni žmonės galėjo pasitarnauti užmezgus pirmuosius ryšius su užsieniu. Lietuvių emigrantams reikėjo pristatyti asmenis, kurie buvo žinomesni prieškarium, turėjo aukštesnius karinius laipsnius. Šiame straipsnyje neminėsime nesėkmingų karininkų pritraukimo dirbti pagrindinį darbą atvejų.

Viena pirmųjų, kuri pabandė suvienyti pasipriešinimo judėjimą prasidėjus kovoms, buvo Tauro apygardos vadovybė. 1945 m. rugsėjo mėn. tam įsteigto Lietuvos išlaisvinimo komiteto (LIK) vadovu buvo paskirtas plk. L. Butkevičius. Numatyta atgaivinti anksčiau veikusį Vyriausiąjį Lietuvos išlaisvinimo komitetą, organizuoti naujus partizanų dalinius (numatytos 6 apygardos), pritraukti dirbti aukštesniojo laipsnio karininkus¹²⁵. Dėl komiteto narių areštų tų metų spalio mėn. planų įgyvendinti nepavyko. Bet organizacijos veikla atgarsį turėjo. Štai Utenoje įsteigtas 5-osios apygardos štabas, kurio vadu tapo ats. j. ltn. Balys Žvirblis-Inžinierius, štabo viršininku – ltn. Ipolitas Šagamonas-Smilga, Organizacinio sk. viršininku – ltn. Leonardas Lukša-Šnapselis, Politinio skyriaus viršininku – Antanas Milašius-Jazminas, iškėlė tikslą – įgyvendinti LIK rezoliuciją: suvienyti Utenos, Zarasų, Panevėžio, Ukmergės ir Rokiškio rezistencines pajėgas¹²⁶. Nariai gyveno legaliai (pusiau legaliai): Rubikių plytinėje I. Šagamogas dirbo meistru, L. Lukša – buhalteriu. 1945 m. lapkričio mėn. sukurto štabo sąsajas su LIK rodo sovietų saugumo, areštavus jo narius, paimti dokumentai, tarp jų – Tauro apygardos statutą, išlaisvinimo komiteto instrukcija apie 6 apygardų kūrimą¹²⁷. Šis štabas, kurį suda-

¹²⁵ *Tauro apygardos štabo dokumentai*. LKA, t. 2. Kaunas, 1991, p. 5, 8; *Lietuvos partizanų Tauro apygarda (1945–1952 m.): dokumentų rinkinys*. Sud. N. Maslauskienė, p. 89.

¹²⁶ Abarius, L. *Lietuvos partizanų Šiaurės-Rytų srities 3-oji Vytauto apygarda (1945–1952 m.). Istorinė apžvalga*. LKA, t. 16. Kaunas, 1996, p. 18.

¹²⁷ NKGB-NKVD įgaliojimo ir kt. aiškinamasis raštas apie kovą prieš antisovietinį pagrindį ir banditizmą Lietuvoje 1946 m. sausio 20–25 d. LYA, f. K-41, ap. 1, b. 182, l. 31–32.

rė karininkai, veikė vos kelis mėnesius. 1946 m. sausio mėn. buvo suimti I. Šagamogas, L. Lukša, vėliau – B. Žvirblis, todėl veiklos negalėjo išplėsti.

Kaip minėta, partizanai stengėsi į savo kuriamas pagrindines organizacijas jų autoritetui pakelti ar dėl galimos panaudoti patirties pritraukti karininkų. 1947 m. išvengus MGB provokacijų, ta pati Tauro apygarda pradėjo kurti vadovaujantį centrą – Bendro demokratinio pasipriešinimo sąjūdžio (BDPS) Prezidiumą. Tuo metu atsirado ir ryšių su užsieniu. Reikėjo turėti organizacijoje žymesnių žmonių ar aukštesnio laipsnio karininkų. Apygardos vadas, faktiškai vadovavęs BDPS Prezidiumui, A. Baltūsis-Žvejys pradėjo Kaune gyvenančius inteligentus burti į organizaciją, nes rengiant raštus reikėjo intelektualinės pagalbos¹²⁸. Į Prezidiumą buvo įtraukti legaliai gyvenantys buvę karininkai kpt. Edmundas Akelis-Aklys, operos solistas ats. mjr. Antanas Kučingis-Kalvaitis, poetas ats. ltn. Antanas Miškinis-Kaukas, inžinierius ats. j. ltn. Jonas Boruta-Linonis, aspirantas Bronius Barzdžiukas-Būtautas ir kiti. Kad padarytų įspūdį užsienyje ir pakeltų organizacijos prestižą, vadovo postas buvo numatytas kokiam nors buvusiam aukštesnio laipsnio karininkui, bet tokį buvo sunku rasti¹²⁹. Minėti BDPS Prezidiumo nariai rengė įvairius dokumentus, juos pasirašinėjo ir pan. Tačiau organizacija nepasiekė užsibrėžtų tinklų, nes 1947 m. rudenį – 1948 m. žiemą buvo suimti daugelis legaliai gyvenusių narių, o vėliau žuvo juos įsitraukti į pasipriešinimo veiklą pakvietę Tauro apygardos partizanų vadai.

Kitų partizanų apygardų štabai irgi turėjo ryšių su buvusiais Lietuvos karininkais. Jungtinė Kęstučio apygarda (JKA) bendradarbiavo su pulkininku Domu Steponaičiu-Tauriu, kuris dirbo gydytoju odos ir venerinių ligų dispanseryje Tauragėje. 1947–1948 m. jis rašė apygardos laikraščio „Laisvės varpas“ vedamuosius, tarptautinių apžvalgų ir politikos komentarus. Kontaktai palaikyti per ryšininkus¹³⁰. Jam siūlytos ir vadovaujamos pareigos kuriamoje partizanų vadovybėje. JKA jį rekomendavo skirti į BDPS Prezidiumo pirmininko postą¹³¹. Jam siūlytos šios organizacijos Politinio skyriaus vadovo pareigos, bet jis nenorėjo atsakyti legalaus

¹²⁸ Mockūnas, L. *Pavargęs herojus. Jonas Deksnys trijų žvalgybų tarnyboje*, p. 234.

¹²⁹ Ten pat, p. 235.

¹³⁰ *Partizanai apie pasaulį, politiką ir save: 1944–1956 m. partizanų spaudos publikacijos*. Sud. N. Gaškaitė. Vilnius, 1998, p. 13.

¹³¹ Gaškaitė-Žemaitienė, N. *Žuvusiųjų prezidentas. Jono Žemaičio biografija*, p. 135.

gyvenimo¹³². 1948 m. Tauro apygardos vadas J. Aleščikas-Rymantas į vadovo postą vėl siūlė D. Steponaitį-Taurių¹³³. Tais metais J. Žemaičiui su bendražygiais atkūrus BDPS Prezidiumą, jam buvo numatytos vadovo pareigos¹³⁴. Bet įvykiai susiklostė taip, kad D. Steponaitis pateko į MGB akiratį, buvo užverbuotas, bet vengdamas dirbti sovietams slapstėsi.

Patyrę sovietų saugumo destruktinį veikimą partizanai vis labiau nepasitikėjo legaliai mieste gyvenančiais asmenimis, nes jie pagrįstai manė, kad taip sovietų saugumas gali pakišti savo agentus. Todėl partizanai kūrė savo struktūras ir į jas skyrė gyvenančius pogrindžio sąlygomis žmones. O ir vėliau, sunkėjant kovos sąlygoms, vis mažiau atsirasdavo legaliai gyvenančių asmenų, kurie buvo pasirengę rizikuoti dėl paramos ginkluotojo pasipriešinimo judėjimui. Bet sovietų saugumas nesiliovė veikti, mėgindamas įterpti savo agentus į pasipriešinimo struktūras.

Daug dažnesnė buvo karininkų, gyvenančių legalų gyvenimą, vienkartinė ar ilgiau trunkanti parama partizanams. Savo ruožtu sovietų saugumas nuolat įtarinėjo buvusius karininkus, kad šie padeda antisovietinio pasipriešinimo dalyviams. Tokio įtarinėjimo pavyzdžių rastume dešimtis sovietų saugumo dokumentuose, neskaitant atvejų, kai savo raštuose čekistai „pakeldavo“ asmenį į karininkus. Sunku patikrinti, kurie įtarimai buvo pagrįsti, o kurie – išgalvoti ar perdėti. Štai 1946 m. MGB stebėjo Marijampolės mokytojų seminarijos mokytoją plk. lt. Juozą Prūsaitį, kurį įtarė palaikant ryšį su Tauro apygardos Geležinio Vilko rinktinės partizanais. Agento „Juozaitė“ duomenimis, jis net neva vadovavo štabui Marijampolėje¹³⁵. 1947 m. MGB Šilutės apskrities skyrius tyrė 4 gimnazijos darbuotojus, tarp jų – karinio rengimo mokytoją kpt. Vacį Delininkaitį, kurį įtarė palaikant ryšius su Jungtine Kęstučio apygarda¹³⁶. Nereikėtų manyti, kad dalis kaltinimų buvo be pagrindo. Kai kuriuos įrodytų skirtinguose šaltiniuose minimų faktų sutapimas arba kad apie tai rašoma ne viename dokumente.

¹³² Ten pat, p. 136.

¹³³ *Lietuvos partizanų Tauro apygarda 1945–1952 m.: dokumentų rinkinys*. Sud. N. Maslauskienė, p. 329.

¹³⁴ Gaškaitė-Žemaitienė, N. *Žuvusiųjų prezidentas*. Jono Žemaičio biografija, p. 170.

¹³⁵ LSSR MGB pranešimas apie agentūrinį-operatyvinį ir taryminį darbą 1946 m. balandžio mėn. *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 184, l. 129.

¹³⁶ LSSR MGB pranešimas apie agentūrinį-operatyvinį darbą kovojant prieš lietuvių nacionalistinį pogrindį ir jo ginkluotas gaujas 1947 m. vasario mėn. SSRS valstybės saugumo ministrai V. Abakumovui ir kt. *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 239, l. 52–53.

Sovietų saugumas sekė Ukmergės gydytoją ats. j. ltn. Kazį Mikalauską, gavęs duomenų, kad jis palaikė ryšius su Stiklo, Vytenio, Tankisto, Plieno partizanų būrių vadais, kuriems padėjo pinigais, medikamentais, gydė sužeistus kovotojus, nuvykęs į jų slapstymosi vietas. Taip pat įtarta, kad K. Mikalauskas turėjo ryšininkų, kurie padėjo įsigyti ginklų, amunicijos, rinko žvalgybos duomenis ir juos perduodavo partizanams, tinklą. Bylos formuliaro duomenimis, jis sektas ir tirtas dar 6-ajame dešimtmetyje¹³⁷.

Galima rasti ir kitų materialinės pagalbos partizanams pavyzdžių. Miškininkas ats. ltn. Bronius Būdžius parūpindavo rašymo priemonių Dzūkų rinktinės partizanams, už tai 1947 m. buvo suimtas ir nuteistas¹³⁸. MGB agentė „Šimkus“ iš Kaune gyvenančio savanoriškos ugniagesių komandos pirmininko, buvusio karininko, Vitalijaus Baltrimo¹³⁹ gavo ir Tauro apygardos partizanams nuvežė karinių Lietuvos žemėlapių, antpečių, kitų skiriamųjų ženklų¹⁴⁰. Taip pat esama duomenų apie ats. kpt. Kazio Šaltenio, ltn. Broniaus Vaitiekūno, ats. j. ltn. Stasio Armono-Šarūno (Kęstučio apygarda), j. ltn. Jono Kuneikos-Klausučio (Žemaičių apygarda), ats. j. ltn. Stasio Zavadskio (Vytauto apygarda), j. ltn. Stanislovo Zaikausko-Zuikio, aspiranto Antano Piliponio-Pilėno (Didžioios Kovos apygarda) paramą ir ryšininkavimą. Už šią veiklą (atsiradus papildomų duomenų galbūt kažkurį iš jų bus galima įtraukti į partizanų sąrašus) minimi karininkai buvo nuteisti kalėti lageriuose. K. Šaltenis negrįžo iš lagerio, J. Kuneika – iš tremties. Tokie būtų keli iliustratyvesni paramos pavyzdžiai.

Materialinė ar kita parama antisovietiniam partizaniniam judėjimui buvo ją teikiantiesiems pavojinga veikla. Tai irgi rodo jų vienokį ar kitokį pritarimą antisovietinei kovai. Ir tokių padėjusių partizanams karininkų galima rasti dešimtis. Vieniems tai buvo epizodinė, kitiems – dažnesnė veikla. Bet reikia suprasti, kad tuo metu buvo dešimtys tūkstančių partizanų rėmėjų, be kurių partizaninis judėjimas nebūtų išsilaikęs iki 1953 m.

¹³⁷ LSSR vidaus reikalų ministro J. Vildžiūno aiškinamasis raštas apie LSSR MVD darbo rezultatus pagal 4-osios valdybos liniją 1953 m. liepos–rugpjūčio mėn. *LJA*, f. K-41, ap. 1, b. 440, l. 150–151; KGB prie LSSR MT įgaliotinio mjr. P. Mockevičiaus 1956 m. gegužės 4 d. aiškinamasis raštas KGB prie LSSR MT pirmininkui gen. mjr. K. Liaudžiui. *LJA*, f. K-11, ap. 1, b. 3964, l. 25.

¹³⁸ Petraška, J. *Žvilgsnis atgal*. 2 dalis. Vilnius, 1992, p. 7–8.

¹³⁹ Tikėtina, karininkas Vitalis Baltrimas.

¹⁴⁰ Pečiokaitė-Adomėnienė, B. *Kardas prieš saidoką*. Kaunas, 2004, p. 58.

Išvados

Sovietiniai saugumo šaltiniai ir sovietiniai publicistai pateikė tik ideologizuotus apibendrinimus apie karininkijos vaidmenį partizaniniame judėjime be statistinių duomenų ir su faktografinėmis klaidomis. Lietuvių išėivija neturėjo tikslų duomenų. Nuo 1990 m. lietuvių istorinėje literatūroje bandyta daryti apibendrinimus neturint tikslų statistinių duomenų.

Sudarius pirminį Lietuvos kariuomenės karininkų ir Karo mokyklos aspirantų, tiesiogiai dalyvavusių partizaninėje kovoje, sąrašą, jame atsidurtų 115 asmenų. Bet jį sudarant kyla objektyvių techninių ir dalykinių keblumų. Suskirstyti juos galima tik pagal buvusias partizanų apygardų erdves, nes labai tiksliai to padaryti neįmanoma dėl dažnai vykusių partizaninių struktūrų pokyčių. Šis skirstymas iš dalies yra sąlygiškas, ypač kalbant apie pradinį etapą, kai dar nebuvo stambių partizanų junginių. Į sąrašą įtrauktas karininkas (ar aspirantas) priskiriamas apygardai, kurios erdvėje žuvo, buvo suimtas ar iš kurios pasitraukė. Statistiškai daugiausia karininkų (ir aspirantų) partizanavo Kęstučio apygardoje – 24 (tai galima paaiškinti dideliais apygardos plotais), mažiau Tauro apygardoje – 20, Dainavos ir Vytauto apygardose – po 17 karininkų.

Surinkti duomenys leidžia teigti, kad tarp karininkų partizanų dominavo leitenantai (tiek tikrosios karo tarnybos, tiek atsargos), aukštesniųjų laipsnių karininkų tarp kovotojų buvo vienetai. Į sąrašą įtraukti karininkai ir aspirantai, kurie ėjo vienas ar kitas pareigas partizanų struktūrose ar apie kurių partizanavimą turima duomenų. Į sąrašus stengtasi įtraukti asmenis, kurių dalyvavimą partizaninėje kovoje patvirtina bent keli šaltiniai. Kai kurių duomenys apie partizanavimą yra prieštaringi, neaiškumų kyla įvairios kilmės šaltiniuose. Dalis partizanų vadų karininkų gyveno pusiau legaliai, nors pakviesti ėjo vadovaujamas pareigas ir negyveno kartu su partizanais stovyklose ar bunkeriuose. Ypač toks vadovavimo stilius buvo dažnas 1945 m. Dėl prieštaringų duomenų ar apskritai dėl jų trūkumo kai kurie karininkai (ar aspirantai) neįtraukti į šiuos sąrašus. Jie galėtų būti įtraukti atsiradus naujų duomenų, o kai kurie – išbraukti nepasitvirtinus ankstesniems duomenims. Bet šios pataisos iš esmės beveik nekoreguotų sąrašo. Papildant ar išbraukiant iš pateikto sąrašo kai kuriuos asmenis, šis skaičius svyruotų į vieną ar kitą pusę iki 10 pozicijų.

Dalis karininkų (aspirantų) dalyvavo antisovietiniame pasipriešiniame, bet nepasirinko aktyvios ginkluotos kovos arba jai tik ruošėsi. Sunaikusia apibūdinti Lietuvoje pasilikusių ir tiesiogiai nepartizanavusių LLA narių vaidmenį. Vis dėlto karininkai (ar aspirantai), dalyvavę pagrindinių organizacijos veikloje, daugiau veikė organizaciniu lygmeniu, siekdami suvienyti pasipriešinimo judėjimą, bet tai jiems nepavyko. Dar galima būtų rasti 50–60 buvusių karininkų ar aspirantų (dauguma atsargos leitenantai), kurie aktyviau ar pasyviau prisidėjo prie įvairaus dydžio antisovietinių pagrindinių susivienijimų veiklos po sovietų valdžios sugrįžimo į Lietuvą.

Sovietinės represijos prieš karininkiją SSRS–Vokietijos karo išvakarėse sumažino karininkų, potencialiai galėjusių dalyvauti partizaninėje kovoje, skaičių. Kita priežastis, lėmusi karininkijos dalyvavimą ginkluotojoje rezistencijoje, – karininkų emigracija į Vakarų artėjant Raudonajai armijai prie Lietuvos sienų. Galima manyti, kad dauguma Lietuvoje pasilikusiųjų (jų galėjo būti keli šimtai) karininkų ir aspirantų pasirinko legalų, pusiau legalų arba nelegalų gyvenimo būdą. Daug kas priklausė nuo jų individualaus apsisprendimo sudėtingomis pokario sąlygomis. Visos šios priežastys lėmė palyginti mažą karininkų ir aspirantų, tiesiogiai dalyvavusių antisovietinėje partizaninėje kovoje, skaičių.

Lietuvių partizanų gretose buvo ir kitų Lietuvos sukarintų struktūrų karininkų, bet vienetai, taip pat kitų tautybių karininkų, nes jų karinė partitė buvo naudinga partizanams. Bet kitataučių karininkų tarp lietuvių partizanų buvo labai mažai.

Kai kurie Lietuvos kariuomenės karininkai ir aspirantai, negyvenantys, kaip partizanai, miško sąlygomis, pasipriešinimo judėjimui teikė vienkartinę ar nuolatinę paramą. Kai kurie iš jų tą pačią partizanų buvo įtraukti į pagrindinį, ypač organizacinį, darbą 1945–1948 m. Kiti kovotojams teikė įvairią materialinę ir kitokią paramą. Ir tokių padedančių karininkų ir aspirantų galime priskaičiuoti dešimtis. Vieniems tai buvo epizodinė, kitiems – dažnesnė veikla.

ŠALTINIAI

Lietuvos ypatingasis archyvas:
f. K-1, ap. 58 – baudžiamųjų bylų fondas,
f. K-11, ap. 1 – MGB sričių ir rajonų skyrių bylų fondas,
f. K-41, ap. 1 – operatyvinių bylų fondas,
f. 3377, ap. 55 – Archyviniams dokumentams skelbti redakcijos veiklos dokumentai.

PUBLIKUOTI ŠALTINIAI

1. Antazavės mūšis. Nežinomo partizano užrašai. 1945 m. gruodžio 27–28 d. *Laisvės kovų archyvas*, t. 33. Kaunas, 2003, p. 65.
2. *Archyviniai dokumentai. II rinkinys. Žudikai bažnyčios prieglobstyje*. Sudarė B. Baranauskas, G. Erslavitė. Vilnius, 1960.
3. *Archyviniai dokumentai. V rinkinys. Apie nacionalistų antiliaudinę veiklą*. Sudarė Boleslovas Baranauskas, Jakovas Vicas. Vilnius, 1962.
4. Ašmenskas, Viktoras. *Generolas Vėtra*. Vilnius, 1997.
5. *Aukštaitijos ir Žemaitijos partizanų prisiminimai*. V dalis. Sudarė Romas Kaunietis. Vilnius, 2006.
6. *Aukštaitijos partizanų prisiminimai*. II dalis, 1 knyga. Sudarė Romas Kaunietis. Vilnius, 1998.
7. *Aukštaitijos partizanų prisiminimai*. II dalis, 2 knyga. Sudarė Romas Kaunietis. Vilnius, 1999.
8. *Aukštaitijos partizanų prisiminimai*. III dalis. Sudarė Romas Kaunietis. Vilnius, 2001.
9. *Aukštaitijos partizanų prisiminimai*. IV dalis. Sudarė Romas Kaunietis. Vilnius, 2004.
10. *Aukštaitijos partizanų prisiminimai*. Sudarė Romas Kaunietis. Vilnius, 1996.
11. *Aukštaitijos partizanų prisiminimai*. VI dalis. Sudarė Romas Kaunietis. Vilnius, 2008.
12. Baranauskas, Boleslovas. *Raštai*. Vilnius, 1983.
13. Goliakevičius, Michailas. *Pakėlęs kardą*. Vilnius, 1984.
14. Ylius, Antanas. Tauro apygarda. Prisiminimų fragmentai. *Laisvės kovų archyvas*, Nr. 1. Kaunas, 1991, p. 48–64.
15. Jėčys, Algirdas. *Sutryptos viltys. Dainavos apygardos partizanų*

vado Domininko Jėčio-Ąžuolio sūnaus prisiminimai. Vilnius, 2000.

16. Kalytis, Bronius. Gyvenimą pradedu iš naujo. *Kolektyvinis darbas*, 1960, gruodžio 18, p. 3–4.

17. Kašėlionis, Bronius. *Dainavos apygarda. Šarūno rinktinė (dokumentai ir prisiminimai)*. Vilnius, 1999.

18. Krušinskas, Pijus. Pakaunės partizanai. *Laisvės kovų archyvas*, t. 26. Kaunas, 1999, p. 71–79.

19. Kvedaras, Donatas. Kėdainių krašto partizanai MGB agentų apsuptyje. *Laisvės kovų archyvas*, Nr. 28. Kaunas, 2000.

20. *Laisvės kovos 1944–1953 metais*. Sudarė Dalia Kuodytė, Algis Kašėta. Kaunas, 1996.

21. *Laisvės kovotojų prisiminimai*. VIII dalis. Sudarė Romas Kaunietis. Vilnius, 2010.

22. *Lietuvos partizanų Dainavos apygarda (1945–1952 m.): dokumentų rinkinys*. Redaktorius Juozapas Romualdas Bagušauskas. Vilnius, 2003.

23. *Lietuvos partizanų kovos ir jų slopinimas MVD-MGB dokumentuose 1944–1953 metais*. Sudarė Nijolė Gaškaitė, Algis Kašėta, Juozas Starkauskas. Kaunas, 1996.

24. *Lietuvos partizanų Vytauto apygardos Tigro rinktinė 1945–1950 m.: dokumentų rinkinys*. Vyr. redaktorius Kęstutis Remeika. Vilnius, 2003.

25. *Lietuvos partizanų Žemaičių apygarda 1945–1953 m.: dokumentų rinkinys*. Vilnius, 2010.

26. *Lietuvos partizanų Tauro apygarda (1945–1952 m.): dokumentų rinkinys*. Sudarė Nijolė Maslauskienė. Vilnius, 2000.

27. *Liongino Baliukevičiaus Partizano Dzūko dienoraštis 1948 m. birželio 23 d.–1949 m. birželio 6 d.* Parengė Algis Kašėta. Vilnius, 2002.

28. *Neužmiršime (apie buržuazinių nacionalistų nusikaltimus hitlerinės okupacijos metais Mažeikių apskrityje)*. Sudarė G. Erslavitė. Vilnius, 1960.

29. *Partizanai apie pasaulį, politiką ir save: 1944–1956 m. partizanų spaudos publikacijos*. Sudarė Nijolė Gaškaitė. Vilnius, 1998.

30. *Partizano keliu. Partizano Juozo Paliūno-Ryto prisiminimai*. Sudarė Aurelija Malinauskaitė, Darius Juodis. Vilnius, 2012.

31. Pečiulaitis, Povilas. *Šitą paimekite gyvą*. Kaunas, 1993.

32. Petraška, Juozas. *Žvilgsnis atgal*. 2 dalis. Vilnius, 1992.

33. Ramanauskas-Vanagas, Adolfas. *Daugel krito sūnų*. Vilnius, 1991.

34. Semaškaitė, Janina. *Priesaika: Jonas Semaška-Liepa ir bendražygiai*. Vilnius, 2000.
35. Susitikimas. *Švyturys*, 1982, Nr. 23, p. 7.
36. Tauro apygardos štabo dokumentai. *Laisvės kovų archyvas*, t. 2. Kaunas, 1991, p. 3–42.
37. Tauro apygardos štabo dokumentai. *Laisvės kovų archyvas*, t. 1. Kaunas, 1991, p. 3–47.
38. Vabalas, A. Kruvinojo apsišaukėlio pėdsakai. *Valstiečių laikraštis*, 1960, birželio 29, p. 2.
39. Vilutis, Leonas. *Likimo mozaika*. Kaunas, 1992.
40. Vitkus, Vytautas. *Pulkininkas Kazimieraitis: Pietų Lietuvos partizanų srities vado Juozo Vitkaus gyvenimas, veikla, šeimos likimas*. Vilnius, 2001.
41. Žemaitis, Jonas. Apybraiža apie pogrindžio organizaciją nuo BDPS sužlugimo iki pastarojo meto. *Laisvės kovų archyvas*, t. 7. Kaunas, 1993, p. 73–83.
42. Žolynas, Pr. XV aspirantų laida. *Karys*, 1981, Nr. 8, p. 346.

LITERATŪRA

1. Abarius, Laimonas, Lietuvos partizanų Šiaurės-Rytų srities 3-oji Vytauto apygarda (1945–1952 m.). Istorinė apžvalga. *LKA*, t. 16. Kaunas, 1996, p. 5–133.
2. Abromavičius, Stanislovas. *Du Aleksandro Zapkaus gyvenimai*. Kaunas, 2012.
3. Abromavičius, Stanislovas, Kasparas, Kęstutis, Trimonienė, Rūta. *Didžiosios Kovos partizanai*. Kaunas, 2007.
4. *Aitvarai. Kęstučio apygardos partizanai*. Ats. redaktorius Juozas Girdzijauskas. Kaunas, 1996.
5. Alekna, Viktoras. *Ūžė žalia giria. Sovietų prievarta ir laisvės kovos Širvintų rajone 1940–1953 m.* Vilnius, 1999.
6. Anušauskas, Arvydas. *Aš esu Vanagas*. Vilnius, 2018.
7. Ašmenskas, Viktoras. Aviacijos majoras Bronius Vaivada. *Kardas*, 2000, Nr. 2, p. 3.
8. Batūra, Romas, *Lietuvos laisvės kovų vietos. II knyga. Partizanų generolas Jonas Žemaitis*. Vilnius, 2009.
9. Bubnys, Arūnas. *Lietuvių policijos batalionai 1941–1945 m.* Vil-

nius, 2017.

10. Dapšytė-Kriukelienė, Ona. *Kupiškio krašto partizanai. 1944–1953 m. dokumentinė kronika*. Vilnius, 2013.

11. Eidintas, Alfonsas, Juodis, Darius, Surgailis, Gintautas. *Partizanų generolas Jonas Žemaitis-Vytautas*. Vilnius, 2020.

12. Gaškaitė, Nijolė, Kuodytė, Dalia, Kašėta, Algis, Ulevičius, Bonifacas. *Lietuvos partizanai 1944–1953 m.* Kaunas, 1996.

13. Gaškaitė-Žemaitienė, Nijolė. Žuvusiųjų prezidentas. Jono Žemaičio biografija. Vilnius, 1998.

14. Gečiauskas, Geistautas. Lietuvos partizanų Žemaičių apygarda 1945–1953 m. *Lietuvos partizanų Žemaičių apygarda 1945–1953 m.: dokumentų rinkinys*. Vilnius, 2010, p. 11–36.

15. Girnius, Kęstutis. *Partizanų kovos Lietuvoje*. Vilnius, 1990.

16. Indrašius, Vytautas. *Nepriklausomybės riteriai*. Vilnius, 1998.

17. Jokubauskas, Vytautas, Vaičenonis, Jonas, Vareikis, Vygantas, Vitkus, Hektoras. *Valia priešintis: paramilitarizmas ir Lietuvos karinio saugumo problemos*. Mokslo monografija. Klaipėda, 2015.

18. Kasparas, Kęstutis. *Lietuvos karas. Antroji Sovietų Sąjungos agresija. Pasipriešinimas. Ofenzyvinės gynybos tarpsnis 1944 m. vasara–1946 m. pavasaris*. Kaunas, 1999.

19. Kašėta, Algis, Antisovietinio ginkluoto pasipriešinimo ištakos Dzūkijoje (Lietuvos laisvės armija). *LKA*, t. 15. Kaunas, 1995, p. 5–23.

20. Kavaliauskas, Vilius. *Pulkininkas Liudas Butkevičius*. Vilnius, 2015.

21. Knezys, Stasys. Lietuvos kariuomenės jaunesnysis leitenantas Jonas Mečys Plungė (1910–1979). *Kardas*, 2000, Nr. 2, p. 11–12.

22. Knezys, Stasys. *Lietuvos kariuomenės naikinimas (1940 m. birželio 15 d.–1941 m.)* [žiūrėta 2025-01-07]. Prieiga per internetą: <https://www.genocid.lt/GRTD/Tremtis/stasys.htm>

23. Kuodytė, Dalia. Lietuvos laisvės armija ir jos reikšmė pokario pasipriešinimui. *LKA*, t. 14. Kaunas, 1995, p. 5–14.

24. Laurinaitis, Stasys, Rakūnas, Algirdas. *Kovoje už socialistinę Lietuvą*. Vilnius, 1983.

25. Lesčius, Vytautas. Gen. M. Pečiulionis: „Vieną galvą turiu ir ją tik už Lietuvą padėsiu...“ *Kardas*, 1993, Nr. 1, p. 6.

26. Liauška, Virgilijus. Katastrofa. Lietuvos kariuomenės likvidavimo

epizodai. *Laikas ir įvykiai*, 1990, Nr. 6, p. 15.

27. *Lietuva Antrajame pasauliniame kare*. Sudarė Arvydas Anušauskas, Česlovas Laurinavičius. Vilnius, 2007.

28. *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 1–10. Vilnius, 2001–2015.

29. *Lietuvos karžygiai. Vyties Kryžiaus kavalieriai (1918–1940)*, t. 1–7. Sudarė Vilius Kavaliauskas. Vilnius, 2008–2015.

30. *Lietuvos komunistų partijos kova su nacionalizmu*. Sudarė Valentinas Lazutka, Konstantinas Surblys, K. Valančius. Vilnius, 1987.

31. Masaitis, Albinas, Rulevičius, Rolandas. Rezistencija Seredžiaus apylinkėse 1944–1953 metais. *Seredžius*. Vyr. red. Vida Girininkienė. Vilnius, 2003.

32. Matusevičius, Juozas. Lietuvių karių priešinimasis sovietinimo politikai (1940–1941). *Karo archyvas*, t. 15, 1998, p. 175–189.

33. Mockūnas, Liūtas. *Pavargęs herojus. Jonas Deksnys trijų žvalgybų tarnyboje*. Vilnius, 1997.

34. *Mokytojas ir partizanas Kazimieras Kalpokas. Artimųjų ir laisvės kovotojų prisiminimai, tyrinėtojų pasakojimai*. Sudarė Vaiva Deveikienė ir Steponas Deveikis. Vilnius, 2024.

35. Navaitis, Antanas. Atsakymai į klausimus. *Kardas*, 1997, Nr. 5–6, p. 26.

36. Noreika, Dainius. *Partizanų karas Lietuvoje (1944–1953): socialinių struktūrų problema*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2020.

37. Pečiokaitė-Adomėnienė, Birutė. *Kardas prieš Saidoką*. Kaunas, 2004.

38. Pocius, Mindaugas. Jonas Kimštas-Žalgiris – asmenybės ir biografijos bruožai. *Genocidas ir rezistencija*, t. 2. Vilnius, 2020, p. 80–102.

39. Rakūnas, Algirdas. *Klasių kova Lietuvoje 1940–1951 metais*. Vilnius, 1976.

40. *Sakalai parskrido: Julijonas Būtėnas atminties liudijimuose*. Sudarė Vitalija Kazilionytė. Kaunas, 2008.

41. Šadžius, Henrikas. *Tautos drama (1939–1953)*, t. 1. *Tėvas ir sūnus*. Vilnius, 2015; t. 2. *Tauta: tiesos sakymas*. Vilnius, 2016.

42. Šimėnas, Antanas. *Kovoje dėl Lietuvos laisvės Panevėžio–Algimanto–Vyčio apygardų partizanai*. Kaunas 1998.

43. Taleikienė, Aušra. Vyčio apygardos kūrimasis 1944–1947 m. pirmojoje pusėje. *Lietuvos archyvai*, t. 8. Vilnius, 1997, p. 80–95.
44. Ulevičius, Bonifacas. Tauro apygardos istorijos apžvalga. *LKA*, Nr. 3–4. Kaunas, 1992, p. 14–49.
45. Vaitkevičius, Vykintas, Petrauskienė, Aistė. *Lietuvos partizanų valstybė*. Vilnius, 2019.
46. Vaitkevičius, Vykintas. Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Taryba: nariai, jų veikla ir diskusijos. *Acta Historica Universitatis Klaipedensis*, t. XL, Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas, 2020, p. 143–377.
47. Voveris, Vytautas. Buvo du Stravinskai. *Karys*, 1997, Nr. 3, p. 10–11.
48. Voveris, Vytautas. Klausimai be atsakymų?! *Kardas*, 1997, Nr. 1–2, p. 10.
49. Zabielskas, Vytautas. *Lietuvos kariuomenės karininkai – sovietinės ir nacistinės okupacijų aukos*. Vilnius, 2021.
50. Zizas, Rimantas. Savisaugos batalione (lietuvių savisaugos (apsaugos) batalionų karių nuostoliai Vokietijos–SSRS karo metu (1941–1945)). *Karo archyvas*, t. 19. Vilnius, 2004, p. 179–343.
51. Žigaras, Feliksas. *Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema 1919–1940*, 1 dalis. Vilnius, 2018.
52. Žilytė, Enrika. Partizanų vadų kolektyvinė biografija. *Lietuvos istorijos studijos*, t. 38. Vilnius, 2016, p. 84–112.

PRIEDAI

Lietuvos kariuomenės karininkai partizanai pagal apygardas. 1944–1953 m.

Dainavos apygardos erdvė

Eil. nr.	Karinis laipsnis	Vardas, pavardė	Pareigos	Likimas
1.	Ats. ltn.	Vladas Baciūška-Adomas	Dzūkų rinktinės vadas (atsisakęs pareigų)	Žuvo 1947 m. (nuskendo)
2.	Ltn.	Vytautas Kazys Gontis-Alseika	Šarūno rinktinės vadas	Pasitraukė iš partizanų 1945 m., suimtas 1947 m., nuteistas kalėjo iki 1958 m.
3.	Aspirantas	Pranas Gudynas	Partizanas	Žuvo 1944 m. (?)
4.	Kpt.	Dominykas Jėčys-Ąžuolis	Apygardos vadas	Žuvo 1947 m.
5.	Ats. ltn.	Kazys Kilna-Smakas	Partizanas (?)	Suimtas 1945 m., nuteistas, žuvo lageryje 1947 m.
6.	Aspirantas	Jurgis Kriškčiūnas-Rimvydas	Apygardos štabo Žvalgybos ir ryšių skyriaus viršininkas	Žuvo 1949 m.
7.	Aspirantas	Benediktas Labėnas-Kariūnas	Šarūno rinktinės vadas, l. e apygardos vado pareigas	Žuvo 1949 m.
8.	Ats. ltn.	Mykolas Lukošūnas-Lukošius	Būrio vadas	Žuvo 1945 m.
9.	Kpt.	Petras Petrėnas-Viršaitis	Merkio rinktinės vadas	Pasitraukė iš partizanų 1945 m., suimtas, nuteistas kalėti
10.	Aspirantas	Petras Petrūnas-Aitvaras	Merkio rinktinės štabo Spaudos ir informacijos skyriaus viršininkas	Žuvo 1947 m.
11.	Aspirantas	Adolfas Ramanauskas-Vanagas	LLKS Gynybos pajėgų vadas	Suimtas 1956 m., nuteistas, sušaudytas 1957 m.
12.	Ltn.	Petras Revuckas-Aitvaras	Partizanas (?)	Žuvo 1952 m.
13.	Kpt.	Sergijus Staniškis-Litas	Pietų Lietuvos srities vadas	Žuvo 1953 m.
14.	Ltn.	Balys Šimkonis-Šarūnas	Būrio vadas	Žuvo 1945 m.
15.	J. ltn.	Lionginas Švalkus-Šernas	Geležinio Vilko rinktinės vadas	Žuvo 1945 m.
16.	J. ltn.	Leonas Tarasevičius-Lūšis	Geležinio Vilko rinktinės vadas	Žuvo 1946 m.
17.	Plk. ltn.	Juozas Vitkus-Kazimieraitis	Pietų Lietuvos srities vadas	Žuvo 1946 m.

Iš viso sąrašė 12 karininkų (iš jų 3 atsargos) ir 5 aspirantai.

Pagal karinius laipsnius: 1 plk. ltn., 3 kpt., 8 ltn. ir j. ltn.

Likimai: 13 žuvo kovose, 2 pasitraukė (suimti ir nuteisti), 2 suimti ir nuteisti (iš jų 1 sušaudytas).

Tauro apygardos erdvė

Eil. nr.	Karinis laipsnis	Vardas, pavardė	Pareigos	Likimas
1.	J. ltn.	Bronius Abramavičius-Spyglys	Stirnos rinktinės vadas	Žuvo 1945 m.
2.	Kariūnas	Antanas Ausenas	Partizanas (?)	Žuvo 1945 m.
3.	Ltn.	Jonas Petras Aleščikas-Rymantas	Apygardos vadas	Žuvo 1948 m.
4.	J. ltn.	Vytautas Bacevičius-Vygandas	Apygardos štabo viršininkas	Suimtas 1945 m., nuteistas, sušaudytas 1946 m.
5.	Aspirantas	Antanas Baltūsis-Žvejys	Apygardos vadas	Žuvo 1948 m.
6.	Ats. plk.	Liudas Butkevičius-Luobas	Apygardos štabo narys	Suimtas 1945 m., nuteistas kalėjo iki 1955 m.
7.	Ats. j. ltn.	Julijonas Būtėnas-Stėvė	Desantininkas	Žuvo 1951 m.
8.	J. ltn.	Jonas Dembinskas-Daugvilis	Perkūno rinktinės vadas (pakeistas pareigose)	Suimtas 1945 m., nuteistas, žuvo lageryje 1946 m.
9.	Mjr.	Zigmas Drunga-Mykolas, Jonas	Apygardos vadas, srities vado pavaduotojas	Žuvo 1946 m.
10.	Aspirantas	Zigmas Januševičius	Partizanas	Žuvo 1945 m.
11.	Aspirantas	Vytautas Jonas Jasaitis (Jesaitis)-Naktis	Kęstučio rinktinės vadas	Žuvo 1948 m.
12.	Ltn.	Vaclovas Navickas-Auksutis	Perkūno rinktinės vadas	Žuvo 1946 m.
13.	Ltn.	Kazys Puodžiūnas-Kirvis	Partizanas	Žuvo 1946 m.
14.	J. ltn.	Justinas Samuolis-Gediminas	Geležinio Vilko kuopos narys ar štabo viršininkas, vėliau slapstėsi vienas (?)	Suimtas 1945 m., nuteistas, sušaudytas 1946 m.
15.	Ats. j. ltn.	Vladas Stepulevičius-Mindaugas	Šarūno rinktinės vadas	Žuvo 1947 m.
16.	Ats. j. ltn.	Juozas Stravinskas-Žiedas	Geležinio Vilko rinktinės vadas	Žuvo 1947 m.
17.	Kpt.	Krysius Šlekys	Partizanas (?)	Žuvo 1945 m.
18.	Ats. kpt.	Leonas Taunys-Kovas	Apygardos vadas	Suimtas 1945 m., nuteistas, sušaudytas 1946 m.
19.	Kpt.	Jurgis Valtys-Dunda	Būrio vadas	Žuvo 1945 m.
20.	J. ltn.	Sigizmundas Vitkauskas	Partizanas	Legalizavosi 1945 m., suimtas 1946 m., nuteistas, kalėjo iki 1955 m.

Iš viso sąrašė 16 karininkų (iš jų 5 atsargos), 1 kariūnas ir 3 aspirantai.

Pagal karinius laipsnius: 1 plk., 1 mjr., 3 kpt., 11 ltn. ir j. ltn.

Likimai: 14 žuvo kovose, 1 legalizavosi (suimtas ir nuteistas), 5 suimti ir nu-
teisti (iš jų 3 sušaudyti).

Jungtinės Kęstučio apygardos erdvė

Eil. nr.	Karinis laipsnis	Vardas, pavardė	Pareigos	Likimas
1.	Aspirantas	Stasys Stepas Ambrozaitis	Būrio vadas (?)	Žuvo 1946 m.
2.	Ats. j. ltn.	Juozas Aperavčius-Ąžuolas	Būrio vadas	Žuvo 1945 m.
3.	Ats. ltn.	Kazys Bandžius-Pakarklis	Apylinkės vadas	Žuvo 1945 m.
4.	Kpt.	Juozas Čeponis-Tauragis	Vaidoto rinktinės vadas	Žuvo 1948 m.
5.	Ats. j. ltn.	Jonas Jasinevičius-Margis	P. Lukšio rinktinės vado pavaduotojas, rajono vadas	Suimtas 1946 m., nuteistas, kalėjo iki 1960 m.
6.	Ats. j. ltn.	Pranas Kairys-Serbentas	Partizanas	Žuvo 1949 m.
7.	Ltn.	Juozas Kasperavičius-Visvydas	Apygardos vadas	Žuvo 1947 m.
8.	J. ltn.	Pranas Kauneckas	Būrio vadas	Žuvo 1945 m.
9.	Ats. j. ltn.	Petras Kaziulis	Būrio vadas	Suimtas 1946 m., nuteistas, žuvo lageryje 1947 m.
10.	Ats. j. ltn.	Martinijonas Kliausius-Tautvydas	Genio rinktinės vadas	Žuvo 1946 m.
11.	Ltn.	Martynas Kuzmickas-Sakalas	Partizanas	Žuvo 1945 m.
12.	Ats. ltn.	Adolfas Mackevičius-Antanas	Partizanas	Pasitraukė iš partizanų (?)
13.	Kpt.	Aleksandras Milaševičius-Ruonis	Vakarų Lietuvos srities vadas	Žuvo 1949 m.
14.	Aspirantas	Vladas Pabarčius	Būrio vadas	Žuvo 1945 m.
15.	Kpt.	Izidorius Pucevičius-Radvila	Žaliosios rinktinės vadas	Žuvo 1945 m.
16.	Ltn.	Antanas Ragauskas-Ragelis	P. Lukšio rinktinės vadas	Suimtas 1947 m., nuteistas, žuvo lageryje 1952 m.
17.	Ats. j. ltn.	Kazys Ruibys-Inžinierius	Apygardos štabo narys	Suimtas 1951 m., nuteistas, kalėjo iki 1960 m.
18.	Ats. j. ltn.	Petras Ruibys-Garbštas	Lydžio rinktinės vadas (iki suėmimo), kuopos vadas	Žuvo 1946 m.
19.	Ats. j. ltn.	Zenonas Rupšlaukis-Perkūnas	Žaliosios rinktinės štabo narys	Žuvo 1945 m.
20.	Ats. ltn.	Adolfas Skackauskas-Topolis	Žaliosios rinktinės būrio vadas	Suimtas 1946 m., nuteistas, kalėjo iki 1956 m.
21.	Kpt.	Petras Ulčinas-Gintaras	Žvelgaičio rinktinės vadas	Žuvo 1950 m.
22.	J. ltn.	Bronius Urbutis-Algimantas	Būrio vadas	Pasitraukė iš partizanų 1946 m., suimtas 1964 m., nuteistas, kalėjo iki 1974 m.

SOVIETINĖS OKUPACIJOS LAIKOTARPIS

23.	Ats. j. ltn.	Algimantas Zaskevičius-Šalna	Šerno rinktinės vadas (nuo 1947 m. Tauro apygardos vado pavaduotojas)	Suimtas 1947 m., užverbuotas
24.	Kpt.	Jonas Žemaitis-Vytautas	LLKS tarybos Prezidiumo pirmininkas	Suimtas 1953 m., nuteistas, sušaudytas 1954 m.

Iš viso sąrašė 22 karininkai (iš jų 12 atsargos), 2 aspirantai.

Pagal karinius laipsnius: 5 kpt., 17 ltn. ir j. ltn.

Likimai: 15 žuvo kovose, 2 pasitraukė iš partizanų (iš jų 1 suimtas), 7 suimti (iš jų 6 nuteisti, 1 sušaudytas, 2 žuvo lageryje, 1 užverbuotas).

Žemaičių apygardos erdvė

Eil. nr.	Karinis laipsnis	Vardas, pavardė	Pareigos	Likimas
1.	Kpt.	Kazys Antanavičius-Tauras	Žemaičių apygardos vadas	Žuvo 1947 m.
2.	Ats. j. ltn.	Stepas Derbutas	Alsėdžių būrio vadas	Suimtas 1945 m., nuteistas, sušaudytas 1946 m.
3.	Ltn.	Algirdas Gasiūnas	Viekšnių būrio vadas	Suimtas 1948 m., nuteistas, kalėjo iki 1957 m.
4.	Kpt.	Kazys Juozaitis-Meteoras	Apygardos vadas (?)	Žuvo 1947 m.
5.	Ltn.	Jonas Kalnietis	Partizanas	Žuvo 1945 m.
6.	Ats. j. ltn.	Napoleonas Kaunackis	Žemaičių legiono štabo narys	Žuvo 1945 m.
7.	Ats. j. ltn.	Jurgis Keras-Bijūnas	Vytenio rinktinės vadas	Žuvo 1948 m.
8.	J. ltn.	Jurgis Ožeraitis-Ūsas	Kardų rinktinės vadas	Suimtas 1946 m., nuteistas, žuvo lageryje 1947 m.
9.	Kpt.	Jonas Semaška-Liepa	Žemaičių legiono vadas	Suimtas 1946 m., nuteistas, sušaudytas 1947 m.
10.	Aspirantas	Ignas Šapkūnas-Buržujus	Šatrijos rinktinės vadas	Žuvo 1949 m.
11.	Aspirantas	Jonas Venclauskas-Kymantas	Žarėnų kuopos vadas	Suimtas 1945 m., nuteistas, sušaudytas 1946 m.

Iš viso 9 karininkai (iš jų 3 atsargos), 2 aspirantai.

Pagal karinius laipsnius: 3 kpt., 6 ltn. ir j. ltn.

Likimai: 6 žuvo kovose, 5 suimti ir nuteisti (iš jų 3 sušaudyti, 1 žuvo lageryje).

Vyčio apygardos erdvė

Eil. nr.	Karinis laipsnis	Vardas, pavardė	Pareigos	Likimas
1.	Aspirantas	Adolfas Bagdonas-Beržas	Būrio vadas	Suimtas 1945 m., nuteistas, sušaudytas 1946 m.
2.	Ltn.	Petras Blieka-Plerna	Apygardos vado pavaduotojas	Žuvo 1947 m.
3.	Ats. j. ltn.	Antanas Danyla-Kernius	Apygardos štabo narys	Žuvo 1946 m.
4.	Aspirantas	Vladas Drąsutis-Vytenis	Būrio vadas	Žuvo 1947 m.
5.	J. ltn.	Bronius Eiva	Būrio vadas	Suimtas 1944 m., nuteistas, sušaudytas 1945 m.
6.	Ats. j. ltn.	Kazys Gailiūnas-Barzda	Būrio vadas	Žuvo 1945 m.
7.	Ats. ltn.	Stepas Gerdžiūnas-Gegužis	3-iosios LLA Šiaurės apygardos vadas	Žuvo 1945 m.
8.	Ats. ltn.	Bronius Giedrikas-Švelnys	Būrio vadas	Žuvo 1945 m.
9.	Ats. mjr.	Petras Januškevičius-Tėvas	Būrio vadas	Žuvo 1945 m.
10.	Aspirantas	Vladas Jozokas-Beržas	Žaliosios rinktinės vadas	Žuvo 1946 m.
11.	Ltn.	Juozas Krikštonis	Apygardos vadas	Žuvo 1945 m.
12.	J. ltn.	Danielius Vaitelis-Briedis	Apygardos vadas	Žuvo 1948 m.
13.	Ats. j. ltn.	Povilas Žilys-Klevas	LLKS Rytų Lietuvos sekcijos vadovo pavaduotojas	Žuvo 1953 m.

Iš viso sąrašė 10 karininkų (iš 6 atsargos), 3 aspirantai.

Pagal karinius laipsnius: 1 mjr., 9 ltn. ir j. ltn.

Likimai: 11 žuvo kovose, 2 suimti ir nuteisti (sušaudyti).

Biržų krašto erdvė

Eil. nr.	Karinis laipsnis	Vardas, pavardė	Pareigos	Likimas
1.	Aspirantas	Juozas Aukštikalnis	Partizanas	Žuvo 1945 m.
2.	Kpt.	Juozas Čerka	Būrio vadas	Legalizavosi 1945 m., išstremtas 1951 m., paleistas 1957 m.
3.	J. ltn.	Juozas Kučaitis (Kučinskas)	Partizanas	Pasitraukė iš partizanų 1947 m., suimtas trumpam 1958 m.
4.	Ats. j. ltn.	Povilas Maciejauskas	Partizanas	Žuvo 1946 m.
5.	Kpt.	Petras Paltarokas-Algimantas	Būrio vadas	Pasitraukė iš partizanų 1945 m., suimtas 1947 m., nuteistas, kalėjo iki 1972 m.

SOVIETINĖS OKUPACIJOS LAIKOTARPIS

6.	Ltn.	Kazys Pažemeckas	Būrio vadas	Žuvo 1945 m.
7.	Kpt.	Albinas Tindžiulis-Dėdė	Junginio vadas	Žuvo 1949 m.

Iš viso sąrašė 6 karininkai (iš jų 1 atsargos), 1 aspirantas.

Pagal karinius laipsnius: 3 kpt., 3 ltn. ir j. ltn.

Likimai: 4 žuvo kovose, 2 pasitraukė iš partizanų (1 suimtas ir nuteistas), 1 legalizavosi (ištremtas).

Vytauto apygardos erdvė

Eil. nr.	Karinis laipsnis	Vardas, pavardė	Pareigos	Likimas
1.	Ats. j. ltn.	Večislovas Bogvila	Partizanas	Sužeistas, pasitraukė iš partizanų
2.	J. ltn.	Jonas Dačinskas-Dobilas	Būrio vadas	Žuvo 1945 m.
3.	Ats. j. ltn.	Jonas Gimžauskas-Beržas	Kirdeikių kuopos vadas	Pasitraukė iš partizanų 1945 m., suimtas 1951 m., nuteistas, kalėjo iki 1969 m.
4.	Ltn.	Vincas Gumauskas-Gailius	Geležinio Vilko apygardos vadas	Žuvo 1945 m.
5.	Kpt.	Benediktas Kaletka-Utenis	Tigro rinktinės vadas	Pasitraukė iš partizanų, suimtas 1945 m., žuvo tardymo metu
6.	J. ltn.	Jonas Kiela-Titnagas	Tigro rinktinės štabo Operatyvinio skyriaus viršininkas	Suimtas 1946 m., nuteistas, kalintas iki 1955 m.
7.	Ltn.	Jonas Kimštas-Žalgiris	Šiaurės Rytų Lietuvos srities vadas	Suimtas 1952 m., užverbuotas
8.	Ats. kpt.	Feliksas Kvartūnas	Tigro rinktinės štabo viršininkas	Suimtas 1945 m., nuteistas, kalėjo iki 1955 m.
9.	Ats. j. ltn.	Vladas Algirdas Mikulėnas-Lubinas	Šarūno rinktinės vadas, apygardos vado pavaduotojas, laikinai ėjo apygardos vado pareigas	Žuvo 1945 m.
10.	Ats. j. ltn.	Antanas Palavenis-Skirmantas	Algimanto apygardos štabo viršininkas	Žuvo 1949 m.
11.	Ats. j. ltn.	Vincas Paliukaitis-Šiaurys	Sakalo rinktinės Ekonominio skyriaus viršininkas	Žuvo 1945 m.
12.	Ats. j. ltn.	Algirdas Pukas-Janonis	Šarūno rinktinės partizanas	Žuvo 1946 m.
13.	Ats. j. ltn.	Pranas Ramanauskas-Liepa	Lokio rinktinės Visuomeninės dalies vedėjas	Žuvo 1950 m.
14.	J. ltn.	Jonas Sava	Būrio vadas	Žuvo 1944 m.
15.	Kpt.	Jonas Tumėnas	Tigro rinktinės Alantos kuopos vadas	Suimtas 1945 m., nuteistas, kalėjo iki 1957 m.

Lietuvos kariuomenės karininkai partizanų gretose
1944–1953 metais (kiekybinis aspektas)

16.	Ats. ltn.	Petras Vaidakavičius-Kaupas	Būrio vadas	Pasitraukė iš partizanų 1947 m., suimtas 1952 m., nuteistas, kalėjo iki 1967 m.
17.	J. ltn.	Vincas Žaliaduonis-Rokas	Tigro rinktinės vadas, Šiaurės Rytų Lietuvos srities vado pavaduotojas	Žuvo 1952 m.

Iš viso sąrašė 17 karininkų (iš jų 9 atsargos).

Pagal karinius laipsnius: 3 kpt., 14 ltn. ir j. ltn.

Likimai: 9 žuvo kovose, 4 pasitraukė iš partizanų (3 iš jų suimti, 2 nuteisti, 1 žuvo tardymo metu), 4 suimti (1 užverbuotas).

Didžiosios Kovos apygardos erdvė

Eil. nr.	Karinis laipsnis	Vardas, pavardė	Pareigos	Likimas
1.	Ltn.	Petras Aleksonis (Aleksandravičius)	Partizanas	Suimtas 1946 m., paleistas 1946 m.
2.	Ats. j. ltn.	Jonas Markulis-Vaiduoklis	5-osios LLA apylinkės štabo viršininkas	Žuvo 1945 m.
3.	Ats. mjr.	Edmundas Navickas	Būrio vadas	Pasitraukė iš partizanų, 1948 m. suimtas, nuteistas, žuvo lageryje 1952 m.
4.	Ats. j. ltn.	Juozas Norkus-Kerštas	1-ojo bataliono vadas	Žuvo 1945 m.
5.	Kpt.	Juozas Ūselis-Pakalnis	Būrio vadas	Pasitraukė iš partizanų 1946 m., 1947 m. suimtas, nuteistas, kalėjo iki 1958 m.
6.	Aspirantas	Aleksas Zapkus-Piliakalnis	Apygardos štabo viršininkas	Žuvo 1946 m.

Iš viso 5 karininkai (iš jų 3 atsargos), 1 aspirantas.

Pagal karinius laipsnius: 1 mjr., 1 kpt., 3 ltn. ir j. ltn.

Likimai: 3 žuvo kovose, 2 pasitraukė iš partizanų (suimti ir nuteisti), 1 suimtas.

Iš viso sąrašuose 115 asmenų:

97 karininkai (iš jų 42 atsargos),

1 kariūnas ir 17 aspirantų.

Pagal karinius laipsnius: 1 plk., 1 plk. ltn., 3 mjr., 21 kpt., 71 ltn. ir j. ltn.

Likimai: 75 žuvo kovose, 26 suimti (10 sušaudyti, 4 žuvo lageryje, 1 nenuiteistas, 2 užverbuoti), 14 legalizavosi ar pasitraukė iš partizanų (10 iš jų suimti, 1 žuvo tardymo metu, 9 nuteisti, 1 ištremtas).

Įteikta 2025 m. vasario 18 d.

LITHUANIAN ARMY OFFICERS IN THE RANKS OF LITHUANIAN PARTISANS IN 1944–1953 (QUANTITATIVE ASPECT)

Dr. Darius JUODIS,
General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania

This article attempts to determine and analyse the total number of Lithuanian army officers in the anti-Soviet Lithuanian partisan movement between 1944 and 1953, as well as related issues. The initial list compiled by the author of the article includes 115 individuals who were officers in the Lithuanian army and cadets at the Military Academy who directly participated in the partisan struggle. It is assumed that this figure may change slightly as additional data becomes available. In compiling this list, objective technical and practical difficulties arose. The classification of officers-partisans according to partisan districts presented in the work is partly conditional. The data collected during the study shows that most of the partisans were lieutenants (both active duty and reserve), with only a few higher-ranking officers. The list includes officers and cadets whose participation in armed resistance is confirmed by at least several sources. Although some of the data is contradictory. Since some of the officers who participated in the armed resistance lived semi-legal lives, due to conflicting data or lack thereof, some officers (or aspirants) are not included in these lists. They could be added when new data becomes available, and some could be removed if previous data is not confirmed.

The examples provided in this work show that some officers (cadets) participated in anti-Soviet resistance, but did not choose active armed struggle or were only preparing for it. Soviet repression against the officer corps on the eve of the German-Soviet war, the emigration of officers to the West at the end of the war, and other personal decisions determined the relatively low level of involvement of officers in partisan warfare. The examples given in the article show that there may have been several dozen officers and cadets of the Lithuanian army who provided one-time or more regular material or other support to the armed resistance movement.